

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Bakalářská práce

DŮVODY FEMINIZACE ČESKÉHO ŠKOLSTVÍ

Vypracovala: Lucie Davidová

Vedoucí práce: PhDr. Salim Murad, Ph.D.

České Budějovice 2020

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 10.7. 2020.

.....

Lucie Davidová

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji tímto vedoucímu mé bakalářské práce panu PhDr. Salimu Muradovi, PhD. za ochotu, pomoc, cenné rady a připomínky. Dále děkuji všem respondentům za jejich čas a pomoc při výzkumu.

ANOTACE

Předmětem této bakalářské práce je nastínění genderové problematiky českého školství. První část se věnuje teoretickým vymezením pojmů pohlaví, genderové role a feminismus. Pro zpřehlednění situace, práce navazuje obecným pohledem na problematiku žen na pracovním trhu. Práce se dále zabývá historickým vývojem nevyváženého rozložení českých učitelů a učitelek, vznikem feminizovaných učitelských sborů a rozdíly v platových podmínkách žen a mužů. Obsáhlejší část textu se dále snaží odpovědět na otázky týkající se témat: „Proč je v českém školství stále více žen a muži tuto profesi neshledávají atraktivní?“, „Je tento rostoucí trend problémem?“, „Je tato profese uznávaná?“. V neposlední řadě se práce zabývá genderovými stereotypy spojenými s prací učitelů a učitelek.

Praktická část bakalářské práce podhaluje názory studentů Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity na problematiku feminizovaného školství. K tomuto účelu byla využita metoda dotazníkového šetření. Závěrem práce je shrnutí a vyhodnocení zjištěných poznatků.

Klíčová slova: Feminizace, Feminismus, České školství, Gender, Gender pay-gap, Genderové stereotypy, Pracovní trh

ABSTRACT

The subject of this bachelor thesis is to outline the gender issues of Czech education. The first part deals with the general definition of the concepts of gender, gender roles and feminism. To make it easier to understand the context, the thesis follows the general view of the issue on women in the labour market. This work also deals with the historical development of the unbalanced representation of czech male and female teachers, the causes of the feminization of school staff and the gender pay-gap. Subsequently, the thesis deals with the questions: "Why are there more and more female teachers and why men do not find this profession attractive?", "Is this growing trend a problem?", "Is this profession appreciated?". Last but not least, the work also handles the issue of gender stereotypes associated with male and female teachers.

The practical part of the work reveals the views of students of the Faculty of Education of the South Bohemian University on the issue of feminized educational system. For this purpose, the method of questionnaire survey was used. The conclusion of the work is a summary and evaluation of the outcomes.

Key words: Feminization, Feminism, Czech educational system, Gender, Gender pay-gap, Gender stereotypes, Labour market

OBSAH

ÚVOD	6
1 GENDER A POHLAVÍ	7
2 FEMINISMUS	9
2.1 Z HISTORIE FEMINISMU	10
3 ŽENY NA TRHU PRÁCE	12
3.1 HISTORICKÝ VÝVOJ POSTAVENÍ ŽEN NA PRACOVNÍM TRHU	12
3.2 VÝVOJ SITUACE ČESKÝCH ŽEN	13
3.3 PLATOVÉ ROZDÍLY NA PRACOVNÍM TRHU OD ROKU 1989 JAKO PŘÍČINA FEMINIZOVANÝCH POZIC.....	15
3.4 SOUČASNÉ ROZDÍLY VE VZDĚLÁNÍ ŽEN A MUŽŮ	17
4 FEMINIZACE ŠKOLSTVÍ	20
4.1 GENDEROVÉ ZASTOUPENÍ V PEDAGOGICKÝCH SBORECH V HISTORII	20
4.2 SOUČASNÉ ZASTOUPENÍ ŽEN A MUŽŮ V UČITELSKÝCH POZICÍCH	21
4.3 ROZDÍLY V ODMĚŇOVÁNÍ ŽEN A MUŽŮ VE ŠKOLSTVÍ.....	23
4.4 UČITELSTVÍ JAKO ATRAKTIVNÍ A PRESTIŽNÍ POVOLÁNÍ?	25
4.5 MUŽSKÝ ELEMENT VE VZDĚLÁVÁNÍ	27
5 PRAKTICKÁ ČÁST BAKALÁŘSKÉ PRÁCE – DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	30
5.1 METODA DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	30
5.2 VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ	31
ZÁVĚR	45
SEZNAM ZDROJŮ	47
PŘÍLOHY	50

ÚVOD

Cílem této bakalářské práce je popsat genderovou problematiku v českém školství a příčiny feminizaci tohoto odvětví. Nejprve se práce zaměřuje na obecný popis termínů, které jsou významné pro kontext problematiky – gender, genderové předsudky a feminismus.

Feminismus je dále zasazen do širšího kontextu v kapitolách pojednávajících o ženách na českém pracovním trhu od historie po současnost. Bakalářská práce se zde pokouší nalézat prvotní znaky feminizovaných pozic, jako je tradiční rozdělení ženských a mužských rolí ve společnosti i v pracovním prostředí, rozdíly v platových podmínkách mužů a žen nebo rozdílné vzdělání. Tato kapitola se převážně zabývá změnami na pracovním trhu po roce 1989.

Práce se pak již zaměřuje na hlavní téma – feminizaci školství. Nejprve je popisován historický vývoj nevyváženého rozložení českých učitelů a učitelek a následně současný stav českých učitelských sborů. Jako dalším důvodem feminizace českého školství se tato práce zabývá i rozdíly v odměňování žen a mužů ve školství. Prostřednictvím různých výzkumů práce ukazuje, proč nastává rozdíl v platech i u státních zaměstnanců ve veřejném sektoru, o kolik se mohou platy mužů a žen ve školství lišit a jaké mají tyto rozdíly důsledky.

V neposlední řadě se bakalářská práce ptá na to, zda má učitelské povolání stále tak dobrou reputaci, jako tomu bylo v minulosti, zda je atraktivním povoláním a také na to, zda je vůbec feminizované prostředí v mateřském a základním vzdělávání problémem, či nikoliv a pokud ano, má nějaký vliv i na samotné žáky a studenty?

Na tyto a další otázky byli dotázáni studenti Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v dotazníkovém šetření, které je součástí praktické části této práce. Prostřednictvím dotazníků se práce pokouší odhalit názory budoucích učitelů na problematiku feminizace školství a zároveň na jejich osobní zkušenosti s feminizovaným prostředím.

K vypracování této bakalářské práce byly využity české i zahraniční průzkumy a odborné články, poskytující relevantní informace týkající se situace na českém pracovním trhu a feminizace českého školství. Pro co nejpřehlednější vyobrazení současného českého školství bude text pracovat s co nejaktuálnějšími daty – v případě jejich nedostupnosti budou použita data starších ročníků.

1 GENDER A POHLAVÍ

Pojmy gender a pohlaví jsou velmi často zaměňovány, či je lidé chápou jako totožné – mají však odlišný charakter. To, co známe pod pojmem pohlaví, je čistě biologického rázu, a začíná se utvářet již v šestém týdnu prenatalního vývoje, kdy začíná pohlavní diferenciaci. Pohlaví biologicky určujeme díky pohlavním chromozomům X a Y, přičemž spojení chromozomů XX značí vývoj ženského pohlaví, a XY naopak pohlaví mužské. Další diferenciaci pohlaví nacházíme na tělesné stavbě. Ve většině případů nám, na první pohled zřejmé, tělesné atributy napomáhají rozlišovat mezi oběma pohlavími. Velký vliv na celkovou tělesnou stavbu a na tyto atributy mají i hormony vylučované z pohlavních žláz – testosteron a estrogen. (Renzetti, Ženy, muži a společnost., 2003, s. 61–62)

Gender, česky *rod*, však není tak jednoznačný. Můžeme tento pojem chápat jako “sociální pohlaví”, přičemž pojem gender na rozdíl od pohlaví nepředstavuje biologické, ale kulturní charakteristiky ve vztahu k maskulinitě a feminitě. Tyto kulturní charakteristiky odkazují na sociální rozdíly mezi ženami a muži a vytváří takzvané genderové role pro obě pohlaví. Genderové role potom chápeme jako určité způsoby chování, které společnost od daného pohlaví očekává. Očekávané role se mění postupně s časem a jsou odlišné v každé kulturní společnosti – nemůžeme je tedy chápat jako něco pevně daného, co by striktně odlišovalo muže a ženy. Česká lingvistka a vědkyně Mgr. Jana Valdřová, Phd, která se ve svých knihách věnuje především tématům feminismus, gender a genderové stereotypy, popisuje genderové role takto: “*Soubor zjevných i skrytých nepsaných předpisů, platných pro chování a jednání žen a mužů a vztahu mezi nimi. Ženám a mužům jsou přisuzovány různé práce, hodnoty, povinnosti a odpovědnosti. Genderové role se vytvářejí a utvrzují zejména v oblasti rodiny, vzdělávacího systému, zaměstnání, společenských norem a hodnot.*”¹

Společnost má jasně stanovené, co se od daného pohlaví očekává a již od narození osobu formuje. S tím přichází tzv. genderové stereotypy. Již jako malým chlapcům je například prostřednictvím oblečení vštěpována modrá či zelená barva, jsou jim

¹ VALDŘOVÁ.CZ, *Žena, muž a sociální pohlaví* [online],

předkládány spíše hračky jako autíčka či náradí, pod názvy Pro malé dobrodruhy či malé vědce. Co se týče chování, mužské pohlaví by mělo být dle společnosti více aktivní, agresivní, soutěživí, temperamentní. Od útlého věku jsou chlapci omlouváni za své špatné chování slovem “klukovina”.²

U dívek je to v oblasti genderových stereotypů naopak – v oddělení oblečení pro dívky shledáme jako nejčastější barvy růžovou, fialovou či červenou, které jsou ve společnosti zakořeněny jako ryze dívčí barvy. Mimo jiné je také kladen mnohem větší důraz na vzhled dívek a každá společnost určuje jakýsi “typ krásy”. Od ženského pohlaví je očekávaná submisivita, jemnost, citlivost a role matky. Slovo “klukovina” samozřejmě holčičky od zlobení neomlouvá – a většinou ani nemusí – od útlého věku je rodiče, vychovatelé nebo učitelé “formují” větami typu: “Takhle se přeci holčička nechová, tohle nesmíš dělat – budeš samá modřina”. Dívky jsou odmala vedeny ke kočárkům s panenkami, zmenšeninám domácích spotřebičů a líčidlům, hračky pro děvčata nesou názvy jako Pro malé hospodyňky, Parádnice, či Hrajeme si na maminky.³

Jak můžeme vidět, již samotné rozdělení her a hraček předem směřuje dítě do takových rolí, které společnost od jejich pohlaví očekává. Z historického hlediska můžeme vidět, že mužské pohlaví bylo vždy upřednostňováno pro různé vedoucí pozice, pro předpoklady k vyššímu vzdělání, pro práci “mimo domov”. Od ženy je naopak očekáváno, že si pravděpodobněji vybere “pečovatelské či výchovné” zaměstnání než pozici, kde například vede skupinku podřízených lidí.⁴

Data z výzkumu Centra veřejného mínění napovídají, že česká veřejnost vidí jasnou hierarchii rozdělení jednotlivých činností v domácnosti. I přesto, že většina činností je chápána jako společná pro oba partnery, některé jsou dle české společnosti více “mužské” a jiné více “ženské”. Mezi převážně mužské činnosti jsou zařazeny například běžné opravy v domácnosti (80% respondentů zvolilo odpověď spíše nebo převážně mužská činnost) či zajišťování financí pro domácnost (58%). Naopak jako činnosti vhodnější pro ženy byly zvoleny odpovědi jako vaření (63%), uklízení (48%), nákup potravin (39%) či péče o děti (34%). Téměř naprostá většina respondentů shledává činnosti “starání se o

² VALDROVÁ, Jana. *Gender a společnost*, str. 15

³ VALDROVÁ, Jana. *Gender a společnost*, str. 15

⁴ VALDROVÁ, Jana. *Gender a společnost*, str. 15

rodinný rozpočet”, “dále se vzdělávat” či “pěstování koníčků” jako společné pro oba partnery.⁵

Preference těchto činností a tendencí k chování obou pohlaví není ovlivněná biologicky, ale pouze vštěpovaná procesem sociálního učení. Margaret Meadová ve studii “Pohlaví a temperament ve třech primitivních společnostech” jasně ukazuje, že povaha pohlaví je naučená dle očekávání dané společnosti. Ve studii se dočítáme o kmeni, kde se potírají veškeré rozdíly mezi pohlavími a muži i ženy zastávají všechny role. V dalším případě šlo o společnost, kde je od mužů očekáváno jiné chování než od žen. Jejich role byly však přesně naopak od našeho “normálu” – ženy zastávají vedoucí, bojovnou pozici, muži jsou naopak citlivější a pečující.⁶

Jak je zmíněno výše, společnost předpokládá, že se osoba ztotožní s tímto předem daným vzorcem chování – co nastává, pokud se tomu tak nestane a jaké jsou problémy genderových stereotypů, bude dále rozvedeno v následujících kapitolách.

2 FEMINISMUS

Termín feminismus popisuje hnutí za politickou, ekonomickou a sociální rovnoprávnost žen a mužů, hledání příčin a řešení stavu nerovnosti. *“Feministky a feministé usilují o to, aby si každý člověk mohl svobodně vybrat vlastní způsob života bez ohledu na roli, kterou jí nebo mu připisuje společnost a kterou od ní nebo něj očekává.”*⁷

Feministické hnutí má počátky na konci 18. století a vzniklo na základě staletí trvajícím odpírání základních práv ženám a nižším postavení žen jak ve společnosti, tak později na pracovním trhu. Po staletí měly ženy téměř nulová práva, do 19. století měly ženy pouze dvě možnosti, přijmout roli manželky, nebo zasvětit svůj život církvi, kde i tak pozbývaly rovnosti a jakýmkoli právům. Přesvědčit se o tom můžeme například v ustanovení o roli ženy ve Všeobecném občanském zákoníku z roku 1811, pojednávající o tom, že manželka je v domácnosti podřízená muži a ve společnosti a na úřadech je taktéž

⁵ CENTRUM PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ, *Názory veřejnosti na roli muže a ženy v rodině – únor 2020.*, [online]

⁶ OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost.*, str.49-53

⁷FÓRUM 50 PROCENT, *Markéta Kadlecová: Feminsmus*, [online]

zastupována manželem. Vztah mezi ženou a mužem byl po dlouhou dobu spíše vlastnického charakteru a žena vnímána jako objekt.⁸

2.1 Z HISTORIE FEMINISMU

První bouřlivější fází, která dala vzniku pozdějšímu feminismu, je období mezi léty 1540-1640. Ženy v této době zastávaly spíše defenzivní postavení ve společnosti, avšak v oblasti obchodu a podnikání vzrostla míra svobody a rovnoprávnosti. Ženy, které měly nějakou živnost, měly stejnou míru odpovědnosti jako muž – *“jednalo se spíše o to svá práva udržet, než je získat.”*⁹ Tato rovnoprávnost většinou nevycházela ze zákona, nýbrž z tradice a pro některé představovala destrukci společenských rolí, něco, co je proti přírodě. *“Strach (převážně mužů) z nezávislosti žen vyústil v roce 1547 v prohlášení, které zakazovalo ženám “scházet se za účelem klepů a žvanění” a nařizovalo mužům – spíše v dobré naději než v reálné – “držet ženy doma”.*¹⁰

Feministické hnutí v historii rozdělujeme na tři hlavní vlny, během nichž se ženy, prostřednictvím nově nabytých práv, začaly krůček po krůčku přibližovat rovnosti s muži. První vlna feministického hnutí se datuje na konec 18. století, kdy se při Velké francouzské revoluci formoval první ženský boj za jejich práva – právo volit, právo na vzdělání a majetek. Nejen ve Francii byly ženy v té době průkopnicemi, feminismus se taktéž začal rodit i ve Velké Británii, Německu nebo Itálii – nutno podotknout, že i přesto, že se každá vlna odboje vyvíjela jinak, snaha o zlepšení vzdělání, pracovních možnostech a svobodě pro ženy byla ve všech zemích společná. Například anglická spisovatelka Mary Wollstonecraftová na konci 18. století otevřeně hovořila o podřazenosti žen a snažila se vyvrátit většinový názor společnosti, že tato podřízenost je biologicky předurčená: *“Podřazenost ženy je důsledkem (a ne příčinou) postavení ženy ve společnosti a přestanou-li lidé v tuto podřazenost věřit a jednat podle ní, přestanou být ženy podřazenými. Dejte ženě práva muže a ona tím získá i všechny jeho přednosti.”* Začátkem 20. století ženy dosáhly velkých změn, a to jak ve sféře majetkové, manželské či vzdělání – byl zlegalizován rozvodový zákon, uznána volební práva a přístup k univerzitnímu

⁸ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč?*, str. 9

⁹ OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost.*, str.15

¹⁰ OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost.*, str.16

vzdělání. Paradoxně Francie, která byla na počátku zrodu feminismu, byla poslední zemí, která zlegalizovala volební právo žen, a to v roce 1944.¹¹

Za druhou vlnu feminismu považujeme pobouření, které nastalo v druhé polovině 20. století. Velká vlna odporu se v té době vznesla proti tendencím dostat ženy zpět do domácností a navrácení se ke konzervativnímu způsobu života. I přesto, že právně byly nerovnosti mezi oběma pohlavími již zrušeny, ve společnosti se nadále objevovaly. Pro ženy bylo důležité, aby se společnost definitivně zbavila předsudků, a také aby se tato témata a problémy zařadily i na akademickou půdu.¹²

Třetí vlna feministického hnutí začíná v 90. letech 20. století. *“Feministky v této době kritizují předchozí generaci za to, že reprezentuje pouze heterosexuální bílé ženy pocházející ze střední třídy ze Západu.”*¹³ Začínají tedy vznikat různorodé proudy feminismu, jako mužský feminismus, multirasový feminismus či spirituální feminismus. S třetí fází hnutí se tedy přestává se řešit pouze otázka genderu a pohlaví, a je kladen důraz i na jiná témata jako je sexuální orientace, etnická příslušnost nebo náboženské vyznání.¹⁴

V dnešní době hnutí feminismu usiluje například o možnosti volby antikoncepce a svobodného rozhodnutí o těhotenství a potratu, což je pro některé státy velmi palčivé téma. I přesto, že i dnes je potřeba feminismu stejně tak, jako před dvěma lety, je pro mnoho Čechů slovo “feministka” hanlivé, zesměšňující označení pro ženy, které podporují nenávisť k mužům. *“Je to možná tím, že muži (ti kteří se stavěli proti emancipaci, jako takové) se vždy ženám, které nezapadali do jejich modelu nebo chtěli něčeho dosáhnout, vysmívali. Díky tomuto přístupu máme hesla, že nemůže být žena krásná a chytrá zároveň apod. Zesměšňování a výsměch vždy byli jejich nejúčinnější zbraní.”*¹⁵ V Česku se mezi lidmi chápání slova feministka jako urážky ukotvilo pravděpodobně po pádu Socialistického režimu v roce 1989 – lidé žijící v zahraničí se začali setkávat s feminismem v jeho radikálních a extrémistických podobách a jelikož v Česku bylo povědomí o skutečném záměru feministek značně malé, lidé tyto

¹¹ OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost.*, str.17

¹² VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu.*, str. 175-177

¹³ FÓRUM 50 PROCENT, *Markéta Kadlecová: Feminsmus*, [online]

¹⁴ VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu.*, str. 206-211

¹⁵ FEMINISMUSCZ. *Co je to vůbec feminismus?* [online]

degradující názory přejali za své. Pro ženy v České republice je nejaktuálnějším tématem otázka rovnocenného pracovního ohodnocení a přístupu na pracovní trh. Tomuto tématu se práce věnuje blíže v následujících kapitolách.¹⁶

3 ŽENY NA TRHU PRÁCE

Jelikož feminizace školství a některých dalších povolání není otázkou pouhých pár let zpět, je potřeba se podívat na počátek a důvody této problematiky hlouběji do historie. V této kapitole se zaměříme na historický vývoj trhu práce od preindustriálního období po současnost. Zároveň se blíže seznámíme s teorií nerovného odměňování žen a mužů z genderové perspektivy a důsledky, které s sebou tento fakt nese.

3.1 HISTORICKÝ VÝVOJ POSTAVENÍ ŽEN NA PRACOVNÍM TRHU

Preindustriální pracovní trh se nesl ve spojení se zemědělstvím, hospodářstvím a manufakturní výrobou. Protože byly zemědělsky vypěstované potraviny jednou z hlavních složek tehdejší obživy, bylo důležité, aby každý zastával svou práci, přičemž každá pozice byla klíčovou – evropské ženy tedy měly téměř stejné pracovní postavení jako muži.¹⁷

S příchodem industrializace na přelomu 18. a 19. století přišly velké změny, nejen na ekonomickém a pracovním trhu, ale také se změnila podoba manželství, církve nebo tržního systému. Zavedením strojní výroby v továrnách, se začala oslabovat pozice zemědělců – většina lidí odchází pracovat do měst, jelikož jim výdělky rodinného hospodářství přestávají pro obživu rodiny stačit. Ti, co opouští domov a chodí do práce jsou ale povětšinou pouze muži – potřeba fyzické zdatnosti a kvalifikace vyloučila téměř většinu žen z pracovního trhu. Tento model ideální rodiny nejdříve započal pouze u zabezpečenější měšťanské vrstvy, kde pro zajištění celé rodiny stačil příjem muže. Ženám změny probíhající na pracovním trhu stále více znemožňovaly placenou práci. Dominantní mužská společnost začala vyzdvihovat následující schopnosti žen jako jediný

¹⁶ FERBER, M.A., RAABE, P.H. *Women in the Czech Republic: Feminism, Czech Style.*, str. 407

¹⁷ KRÍŽKOVÁ, Alena, KRISTÝNA POSPÍŠILOVÁ, HANA MAŘÍKOVÁ a ROMANA MARKOVÁ VOLEJNÍČKOVÁ. *Rozdíly v odměňování žen a mužů v ČR: pracoviště, zaměstnání, stejná práce a rozklad faktorů.*, str. 12-13

jejich potenciál – schopnost rodit děti, péče o domácnost a reprezentace manžela. Ne vždy si ale chudší rodiny mohly dovolit žít pouze z jednoho platu, a proto i některé ženy musely pracovat – jejich povolání se však odvíjelo od výše zmiňovaných schopností žen: nejčastěji nastupovaly na pozice ošetřovatelek či služebných. V této době můžeme pozorovat počátky diskriminace žen na pracovním trhu – společnost sice umožňovala vzdělaným ženám pracovat, ale pouze do doby, než si najde manžela a stane se matkou – tyto povinnosti by pracující žena nemohla upřednostnit.¹⁸

3.2 VÝVOJ SITUACE ČESKÝCH ŽEN

V 60. letech 19. století započala snaha českých žen o emancipační zrovnoprávnění ve vzdělání a o určitou hospodářskou samostatnost. Tyto snahy vedly ženy až do začátku 20. století, kdy se začaly formovat různé ženské spolky, které požadovaly rovnoprávnost v politickém a společenském životě, zejména pak aby bylo zlegalizováno volební právo i pro ženy. Většina spolků se označovala za “ženy pokročilé”. V únoru 1920, dva roky po založení První Československé Republiky, dala Ústava ČSR ženám stejná politická a občanská práva jako mužům – avšak tato zákonem zlegalizovaná rovnoprávnost ještě dlouho poté nepřešla do každodenní životní praxe. I přesto ženy svými nově nabytými volebními hlasy získaly naprosto jiné postavení v očích mužů, jako tehdejších převažujících aktérů v politice.¹⁹

Volebním právem však snaha o emancipaci neskončila – již výše zmíněné ženské spolky vznikaly dále a již v roce 1935 patřilo do zastřešujícího sdružení Ženské národní rady přes 27 tisíc členek patřících do 50 liberálně zaměřených organizací. Ženy v těchto spolcích i nadále považovaly za důležité řešit otázky jako reformu školství, zrovnoprávnění vzdělání, nezaměstnanost, ženy v politickém životě.²⁰

Aktivita žen v politice byla velkou částí české společnosti přijímána kladně, díky této příležitosti se začal na veřejném životě podílet mnohem větší počet žen, než tomu bylo

¹⁸ KRÍŽKOVÁ, Alena, Kristýna POSPÍŠILOVÁ, Hana MAŘÍKOVÁ a Romana MARKOVÁ VOLEJNÍČKOVÁ. *Rozdíly v odměňování žen a mužů v ČR: pracoviště, zaměstnání, stejná práce a rozklad faktorů*. Str. 12-13

¹⁹ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století.*, Str. 40–50

²⁰ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století.*, Str. 40–50

v ostatních zemích – velký vliv na to měla i podpora mužů-feministů, mezi které patřil i zakladatel a prezident První republiky Tomáš Garrigue Masaryk. Společně s jeho ženou, americkou feministkou, Charlotte Garrigue se věnoval otázkám jako práva žen, podpora jejich vzdělání a také zdůrazňoval důležitost společné práce mužů a žen. Samotné aktivní členky ženských spolků Masaryka za jeho opravdový zájem a podporu označovaly jako “duchovního vůdce žen pokrokových”.²¹

S příchodem komunistického režimu se začaly vytvářet značné rozdíly v pojetí feministické otázky mezi “západními zeměmi” a zeměmi patřící do Komunistického bloku. Zatímco ženy na západě řešily “ženskou otázku” v ohledu na politickou a pracovní rovnoprávnost, v Česku začal vznikat úplně odlišný typ feminismu – *“Po roce 1948 v ČSSR převládá systém plné zaměstnanosti. Muži i ženy měli zákonem danou povinnost pracovat a participovat na pracovním trhu. Česká republika je tak jednou z mála zemí, kde k emancipaci žen docházelo tzv. shora.”*²²

Po druhé světové válce se orientace státu změnila na socialistickou, tím vznikly i předpoklady pro řešení ženské otázky podle marxistického modelu. Mezi prvními opatřeními vedoucími k realizaci rovnoprávnosti žen a mužů byly řady uzákonění v letech 1945 až 1949. Byly zrušeny nerovnosti v dědickém právu, upraveno státní občanství a zrušeny platové skupiny. Vzhledem k tomu, že v poválečné situaci byla potřeba nová výstavba a socialistická industrializace, ženy se vedle dělnictva staly nejdůležitější cílovou skupinou socialistické revoluce, neboť tvořily značnou část rezervoáru pracovních sil. Snaha vyrovnání se mužům byla zredukována na oblast zaměstnání a vyrovnanost pohlaví nastala ve všech pracovních odvětvích. Potřeba začlenění žen vzrostla po zavedení měnové reformy z roku 1953, jelikož většina rodin si již nemohla dovolit žít pouze z jednoho platu. Rychlost zařazování žen do pracovního procesu ale přinesla zanedlouho problémy – jelikož rychlost výstavby zařízení, která by toto zařazování umožňovala, nebyla až tak efektivní, neboť budovatelská socialistická euforie postupně slábla. I přesto, že v padesátých letech byla zaměstnaná žena normou pro většinu společnosti a tradiční model ženy v domácnosti byl téměř potlačen, již v

²¹ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století.*, Str. 177-183

²² KRÍŽKOVÁ, Alena, Kristýna POSPÍŠILOVÁ, Hana MAŘÍKOVÁ a Romana MARKOVÁ VOLEJNÍČKOVÁ. *Rozdíly v odměňování žen a mužů v ČR: pracoviště, zaměstnání, stejná práce a rozklad faktorů*, str. 14

šedesátých letech si socialistická ekonomika kladla otázku “efektivity” ženské pracovní síly a zvyšováním mužských platů se snažila vrátit ženy do své tradiční role.²³

Tehdejší trh práce sebou přinesl umělou zaměstnanost, postupem let docházelo ale spíše k přezaměstnanosti – ohodnocení práce nevycházelo z dovedností jedince či jeho píle. *“Trh práce tak nabízel širokou škálu pracovních míst, která nebyla orientovaná výkonnostně, a která využívaly především zaměstnané matky, neboť mohly lépe skloubit práci a péči o děti. Mezi nejzásadnější důsledky takto nastaveného trhu můžeme zahrnout zhoršení postavení žen na trhu práce, prohlubující se genderovou segregaci a vysoký rozdíl v odměňování žen a mužů.”*²⁴

3.3 PLATOVÉ ROZDÍLY NA PRACOVNÍM TRHU OD ROKU 1989 JAKO PŘÍČINA FEMINIZOVANÝCH POZIC

Jak bylo již několikrát naznačováno v předchozí kapitole, nelehký úkol skloubení rodičovství a zaměstnání byl ženám kladen na bedra již během komunismu. Stát byl přesvědčen o důležitosti mateřství ne pouze v roli pro danou ženu, ale pro stát jako takový, socialisticky zaměřené země umožňovaly ženám balanc mezi časem na mateřství a práci zvyšováním počtu jeslí a mateřských škol, či prodloužením mateřské dovolené, která umožňovala ženám návrat do zaměstnání²⁵ – i přesto nemůžeme hovořit o plné emancipaci: *“jestliže byla žena v dosavadních dějinách podrobena dvojnásob, jako pracující i jako žena, osvobodil ji zatím socialismus v obou směrech právě jen v určitém stupni. V naší společnosti zatím trvá ve značném rozsahu netvůrčí, jednotvárná práce – často pomocné a málo kvalifikované. Přitom má zaměstnaná manželka a zejména matka daleko menší možnost než muž využít svého volného času ke školení, sebevzdělání a rozvoji.”*²⁶ Tento systém tak paradoxně utvrdil tradiční ženskou roli a svými podmínkami na trhu práce posílil roli muže jako “živitele rodiny”, zatímco žena nesla tzv. dvojí

²³ WAGNEROVÁ, Alena. *Žena za socialismu: Československo 1945-1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm.*, str. 28-37

²⁴ KRÍŽKOVÁ, Alena, Kristýna POSPÍŠILOVÁ, Hana MAŘÍKOVÁ a Romana MARKOVÁ VOLEJNÍČKOVÁ. *Rozdíly v odměňování žen a mužů v ČR: pracoviště, zaměstnání, stejná práce a rozklad faktorů.*, str. 14

²⁵ WAGNEROVÁ, Alena. *Žena za socialismu: Československo 1945-1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm.*, str. 58

²⁶ WAGNEROVÁ, Alena. *Žena za socialismu: Československo 1945-1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm.*, str. 34

břemeno. V této kapitole budou dále rozvedeny následky, které si ženy s sebou nesou i po období transformace po roce 1989.

Česká republika prošla transformací i v ekonomické rovině – ze socialistické, plánované ekonomiky se postupně přecházelo na ekonomiku tržní “*což silně ovlivnilo i participaci žen na trhu práce, díky čemuž došlo ke změnám podmínek na trhu práce, ale i ke změně způsobu, jakým jsou charakteristiky pracujících ohodnoceny. Způsob ohodnocení práce po roce 1989 má však silnou genderovou konotaci.*”²⁷ Rozdíly v odměňování žen a mužů byly způsobeny dvěma významnými změnami, které proběhly v období transformace. Jednak racionalizací práce, která především ženy koncentrovala ve veřejném sektoru – školství, administrativní pozice, zdravotnictví – tyto odvětví do dnešní doby řadíme mezi nejvíce feminizované. Dále s tím související redukce financování veřejného sektoru, což mělo dopad především právě na ženy zde pracující a také na nízkou prestiž těchto pozic – jde tedy o zaměstnání, kde se koncentrují především ženy a jejich mzdy jsou nižší než v oborech, které jsou právě díky transformaci trhu viděny jako mužské – stavebnictví, těžký průmysl, technické obory nebo finančnictví. Právě ve finančnictví můžeme nalézt jeden z nejvyšších rozdílů v odměňování žen a mužů: “*v roce 2015 se pohyboval na úrovni 33 432 Kč měsíčně (rozdíl ve mzdách žen a mužů v tomto sektoru 50 %).*”²⁸

Se zvyšující úrovní vzdělání se zvětšuje i propast mezi platy mužů a žen: “*Nejmenší rozdíl v odměňování mezi muži a ženami je ve skupině lidí se základním vzděláním (17 %). Ženy v této kategorii mají průměrnou měsíční mzdu o 3 405 Kč nižší než muži. Nejvyšší genderový rozdíl v odměňování je naopak u mužů a žen, kteří mají vysokoškolské vzdělání (29 %). V korunách jde o 14 991 Kč.*”²⁹

²⁷ KRŽKOVÁ, Alena, Kristýna POSPÍŠILOVÁ, Hana MAŘÍKOVÁ a Romana MARKOVÁ VOLEJNÍČKOVÁ. *Rozdíly v odměňování žen a mužů v ČR: pracoviště, zaměstnání, stejná práce a rozklad faktorů.*, str. 15

²⁸ KRŽKOVÁ, Alena, Kristýna POSPÍŠILOVÁ, Hana MAŘÍKOVÁ a Romana MARKOVÁ VOLEJNÍČKOVÁ. *Rozdíly v odměňování žen a mužů v ČR: pracoviště, zaměstnání, stejná práce a rozklad faktorů.*, str. 15

²⁹ KRŽKOVÁ, Alena, Marta VOHLÍDALOVÁ, Kristýna POSPÍŠILOVÁ a Hana MAŘÍKOVÁ. *Aktuální rozdíly v odměňování žen a mužů v ČR: hloubková analýza statistik a mezinárodní srovnání.*, Str.47

3.4 SOUČASNÉ ROZDÍLY VE VZDĚLÁNÍ ŽEN A MUŽŮ

Jedním z největších paradoxů v rozdílech odměňování žen a mužů je rozdíl ve vysokoškolském vzdělání. Jak bylo již zmíněno, ženy dosahovaly z historického hlediska nižšího vzdělání a stávaly se proto často levnou pracovní silou – do společenského podvědomí se vryla představa o práci žen jako té s nižším významem a méně náročné. V posledních letech se však karty obrátily a není výjimkou, že ženy dosahují vyššího vzdělání než muži, Česko se tak přiblížilo k trendu západních zemí. Trend rozdělování začíná již na základní škole a velkou roli hraje známkování – dívky mladšího věku jsou systémem vedeny k větší píli a tvárnosti, rozdíly mezi jejich známkami jsou na základní škole téměř nulové a povětšinou je jejich průměr velmi dobrý. Naopak u chlapců je leccjaké chování tolerováno a rozdíly mezi jejich výsledky jsou patrné – menší část chlapců s lepšími výsledky následně míří na průmyslově zaměřené obory a gymnázia a druhé skupině se nabízí velké množství oborů na výučních oborech. Z problematiky vyplývá, že dívky mají oproti chlapcům mnohem menší výběr oborů na středních školách, a tak většina z nich míří na gymnázia či střední školy zaměřené na zdravotnictví či učitelství. Většina dívek tedy po střední škole na rozdíl od chlapců dále pokračuje ve studiu. Časopis Reflex srovnává nynější změnu ve vysokoškolském vzdělání s opačným přístupem přijímacího řízení v minulosti: *“Holky jsou v nižším věku poslušnější a více je tvarujeme, takže ty rozdíly nejsou tak velké. Tohle byla pro kluky výhoda kdysi dávno, kdy*

na vysokou školu brali kolem 10 procent věkového ročníku. Dnes, kdy jde na veřejku kolem 40 procent věkového ročníku, už tu výhodu nemají.”³⁰

Tabulka č.1 ukazuje počet studentů vysokých škol podle skupin oborů a pohlaví v akademickém roce 2015/2016. Jak můžeme vidět, z celkového počtu je studujících žen více než mužů – procentuálně 56 %. S největším početním rozdílem se setkáváme u fakult s pedagogickým a technickým zaměřením – zde se odráží typické rozdělení na mužské a ženské obory a následná povolání.

Narážíme na problematiku feminizovaných pozic – i přesto, že pracující ženy převyšují v dosaženém vzdělání pracující muže, jejich kroky většinou směřují na pracovní místa ve veřejném sektoru – který neocenuje dosažené vzdělání tolik, jako sektor soukromý. Proč tedy tolik žen zastává pozici vychovatelky, učitelky či pracuje v jiné sociální službě, a procento žen na vysokých pozicích je téměř zanedbatelné? Pokud srovnáme data z průzkumu o přehledu pracovních sil z roku 2005, české ženy tvoří pouze 30 % z vysokých manažerských postů.³¹

Tabulka 1

VYSOKÁ ŠKOLA FAKULTA	STUDENTI K 31.12. 2015		ABSOLVENTI ŠK.ROKU 2015/2016	
	ŽENY	MUŽI	ŽENY	MUŽI
VYSOKÉ ŠKOLY CELKEM	182 547	144 362	49 489	32 470
PEDAGOGIKA, UČITELSTVÍ A SOC. PÉČE	28 640	6 134	8 497	1 610
TECHNICKÉ VĚDY A NAUKY	22 902	50 325	5 888	11 758
PRÁVNÍ VĚDY A NAUKY	7 328	6 326	1 603	1 200

Někteří zaměstnavatelé mohou stále vidět ženy, i přes jejich mnohdy vyšší vzdělání, jako “méně výhodné” či “méně schopné” – společnost nese utkvělé předsudky o

³⁰ RESPEKT. *Kluci mají omezenější výběr. Systém je směřuje na učňáky a průmyslovky.* [online]

³¹ MACHOVCOVÁ, Kateřina, ed. *Ženy na trhu práce: realita a perspektivy: [sborník textů mezinárodního kolektivu autorek k problematice rovného zacházení na trhu práce., str. 7*

neschopnosti žen vést kolektiv lidí či o absenci sítě užitečných kontaktů. Pokud by tomu tak skutečně bylo, uzavírá se nám tím kruh, ze kterého lze jen těžko vystoupit – společnost vytváří nátlak na ženy ohledně mateřství a poté jim nedá příležitost využít svého potenciálu. Vzhledem k tomu, že většina žen musí skloubit práci i rodinu, má povětšinou méně šancí utvářet a udržovat vztahy atraktivní pro zaměstnání. S příchodem rodičovství se mění i celkový status muže a ženy – zatímco žena se stává “obtížnou” pro svého zaměstnavatele tím, že odchází na rodičovskou dovolenou a pokud se po jejím ukončení vrátí na stejnou pozici, v budoucnu bude dále potřebovat jisté “úlevy” například v podobě *ošetřovného či částečného úvazku*, muži s narozením dítěte status stoupá – na rozdíl od ženy je jeho “závazek” velmi často jistou cestou k lepšímu finančnímu ohodnocení a kariérnímu postupu.³²

V povoláních, kde početně převažují ženy, a můžeme je tedy označit za feminizované, můžeme zpozorovat tzv. Efekt skleněného výtahu a Efekt skleněného stropu. Efekt skleněného výtahu představuje snadnější a rychlejší kariérní postup mužů ve feminizovaných pozicích – i přes mnohdy nižší kvalifikaci, zkušenosti či vzdělání mají muži mnohonásobně vyšší šance obsadit vedoucí funkce. *“Vůči mužům jsou například uplatňována měkčí kritéria výběru týkající se požadované délky praxe a celkově jsou povzbuzováni ve snahách získat vedoucí postavení. Důsledkem efektu skleněného výtahu je výrazný nepoměr mezi zastoupením žen a mužů na běžných pracovních pozicích a na řídicích pozicích.”*³³ Naopak efekt skleněného stropu je založen na formálních a neformálních bariérách, které ženám v těchto feminizovaných oborech ztěžují či zcela znemožňují kariérní postup – většina těchto překážek pak vychází z tradičního genderového uspořádání rolí žen a mužů: *“je-li kariérní postup svázán s doplňkovým vzděláním, které lze získat účastí na týdenních či víkendových kurzech, bude to při dnešním rozvržení péče o děti a domácnost, která stále leží spíše na ženách, pro většinu žen obtížně schůdné.”*³⁴ Tato problematika bude dále rozebírána v kapitole Feminizace školství.

³² DUDOVÁ, Radka, HAŠKOVÁ, Hana, MAŘÍKOVÁ, Hana. *Na či "účet" se v naší společnosti odehrává reprodukce?* str. 400-410

³³ SMETÁČKOVÁ, Irena. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol.*, str. 41

³⁴ SMETÁČKOVÁ, Irena. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol.*, str. 41

4 FEMINIZACE ŠKOLSTVÍ

Školství, jakožto součást veřejného pracovního sektoru se také potýká s feminizací. Tato kapitola se zabývá především tématy jako srovnáním zastoupení učitelů a učitelek v historii se současností, feminizované stupně vzdělávání a rozdíly v platech mužů-učitelů a žen-učitelek.

4.1 GENDEROVÉ ZASTOUPENÍ V PEDAGOGICKÝCH SBORECH V HISTORII

Vzhledem k dřívějšímu postavení žen ve společnosti a na pracovním trhu byla učitelská profese dlouhodobě pouze mužská. Až do dvacátého století byla toto povolání ženám nedostupné, mohly se dostat ve většině pouze na pozici vychovatelek – dříve zmíněné stereotypy o ženách a jejich “přirozená úloha v rodině” spojená s výchovou dětí byla dostatečnou kvalifikací pro tuto práci. Druhým důvodem, proč ženy nemohly vykonávat práci učitelek bylo vzdělání, které bylo v minulosti ženám dlouhodobě odepíráno. K postupnému nárůstu žen učitelek dochází až během druhé poloviny 19. století, kdy byly i v Čechách otevřeny první dívčí gymnázia a učitelské ústavy – přesto však byli muži stále do povolání učitele směřováni více: *“v roce 1873 bylo v Čechách 12 učitelských ústavů, z nichž dva byly pro učitelky.”*³⁵

V roce 1910 bylo zastoupení žen v pedagogických sborech více než třetinové, tento údaj můžeme považovat za počátek feminizace učitelského odvětví. Ženy však nedosahovaly vyšší kvalifikace, oproti jejich mužským kolegům, a proto většinou vyučovaly pouze na nižších veřejných školách. Od 50. let se feminizace začíná prohlubovat především na základních školách, žen učitelek je v té době téměř 55 %, a na počátku 90. let je situace již téměř stejná jako dnes, jelikož ženy jsou v pedagogických sborech základních škol zastoupeny v 82 %.³⁶

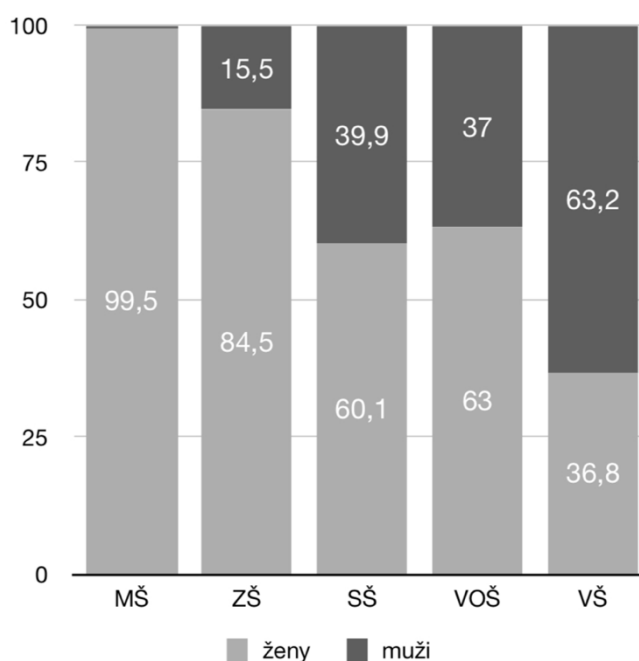
³⁵ SMETÁČKOVÁ, Irena a Lucie JARKOVSKÁ. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele.*, str. 20

³⁶ SMETÁČKOVÁ, Irena a Lucie JARKOVSKÁ. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele.*, str. 20

4.2 SOUČASNÉ ZASTOUPENÍ ŽEN A MUŽŮ V UČITELSKÝCH POZICÍCH

Jak bylo již zmíněno výše, školství jako součást veřejného sektoru se taktéž potýká s problematikou feminizace.

Graf 1

Graf 1 znázorňuje data školního roku 2015/2016 uvedená Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy.³⁷ Z dat vyplývá, že předškolní vzdělávání je téměř zcela feminizováno. Primární vzdělávání nese podobné výsledky – pokud však základní školy rozebereme dopodrobna, procento zastoupení žen na prvním stupni se liší od počtu žen učitelek na stupni druhém, kde procento mužů stoupá. S ohledem na všechny střední školy se rozdíl mezi ženami a muži zmenšuje, výjimky můžeme ale nalézt převážně na odborných učilištích, kde jsou ženy zastoupeny v rolích učitele zásadně méně než muži. Odborná učiliště jsou vnímána především jako mužské obory vzdělávání, s ohledem na předchozí kapitolu pojednávající o rozdílech ve vzdělání žen a mužů – předpokládá se tedy, že tyto obory budou vyučovány především muži. Největší rozdíl nalézáme ve

³⁷ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Učitelé na jednotlivých typech a druzích škol podle pohlaví [online].*

složení akademických pracovníků na vysokých školách, neboť zde ženy tvoří pouze 37% vyučujících. *“Zjednodušeně lze říci, že čím vyšší stupeň vzdělání škola poskytuje, tím nižší je zastoupení žen.”*³⁸

Můžeme nalézt nejen rozdíly v zastoupení pohlaví na různých stupních vzdělávání, ale také co se vedoucích funkcí týče. Efekt skleněného stropu, jenž byl zmíněn výše, způsobující vyšší šance mužů na kariérní postup v přefeminizovaných pozicích, můžeme nalézt i ve školství.

Smetáčková a Pavlík ve svém průzkumu zjišťovali, proč se ženy-učitelky nedostávají tak často na vedoucí pozice. Díky rozhovorům s několika řediteli a ředitelkami základních a středních škol můžeme nalézt pravděpodobné odpovědi na tuto otázku. Prvním možným důvodem jsou zakořeněné stereotypy o ženách a mužích – většina dotázaných ředitelů a ředitelky přisuzuje mužům ambicióznější a racionálnější chování, jsou tedy podle nich vhodnějšími kandidáty na pozici ředitele. Dalším vysvětlením jsou tzv. *“Mužské sítě”* – *“muži mají tendenci vzájemně se podporovat a pomáhat si, a to pouze na základě genderové příslušnosti, nikoliv na základě bližší osobní známosti. Tato tendence je naopak velmi nízká mezi ženami.”*³⁹ Vzhledem k převažujícímu počtu mužů ve vedoucích pozicích mají tedy muži větší šanci převzít funkci po svém předchůdci. Samotné složení komise vypsáných konkurzů na post ředitele potvrzuje tuto teorii – většina ředitelů a ředitelky v rozhovoru uvádí, že výběrová komise byla sestavena s mužskou převahou: *“muži měli tendenci v konkurzním procesu dominovat jak z hlediska uchazečů o ředitelské pozice, tak i z hlediska zastoupení v komisích.”*⁴⁰ Dotázaní ředitelé a ředitelky se také zamýšlí nad vhodnou aprobační kandidáta na ředitele. *“Téměř polovina z dotazovaných ředitelů-mužů původně byla učiteli tělocviku a třetina matematiky. Devět z deseti dotazovaných ředitelů a ředitelky mělo aprobase, které jsou obecně spojovány s muži (tělocvik, matematika, fyzika, základy techniky) či měli vzdělání v technických vědách.”*⁴¹ Učitelé s těmito *“obecně mužskými”*

³⁸ PAVLÍK, Petr a Irena SMETÁČKOVÁ. *Analýza odměňování žen a mužů ve školství: jak vzniká odlišnost v platech učitelek a učitelů?* str. 7

³⁹ PAVLÍK, Petr a Irena SMETÁČKOVÁ. *Analýza odměňování žen a mužů ve školství: jak vzniká odlišnost v platech učitelek a učitelů?* str. 24

⁴⁰ PAVLÍK, Petr a Irena SMETÁČKOVÁ. *Analýza odměňování žen a mužů ve školství: jak vzniká odlišnost v platech učitelek a učitelů?* str. 24

⁴¹ PAVLÍK, Petr a Irena SMETÁČKOVÁ. *Analýza odměňování žen a mužů ve školství: jak vzniká odlišnost v platech učitelek a učitelů?* str. 24

aprobacemi jsou často viděni jako lépe organizovaní, racionálně přemýšlející a ráznější lidé, vhodní pro vedoucí pozice.

4.3 ROZDÍLY V ODMĚŇOVÁNÍ ŽEN A MUŽŮ VE ŠKOLSTVÍ

Feminizace školství pravděpodobně souvisí i s nízkými platy učitelů a učitelek. Pokud se ohlédneme za stereotypním rozdělení ženských a mužských rolí v domácnosti, kde muž je i v dnešní době stále společností viděn jako “živitel rodiny”, plat učitele nemusí být, jakožto hlavní příjem, dostačující. I přes menší atraktivitu z finančního hlediska, patří školství mezi profese, kde mají ženy nižší platové ohodnocení oproti mužům. Tato kapitola se zabývá hledáním důvodů těchto nerovností.

Platy učitelů na základních a středních školách jsou složeny ze dvou částí – nárokové a nenárokové složky. Nároková složka je pevně stanovena dle tarifních tříd a platových stupňů. Rozdíl můžeme nalézt v nenárokové složce učitelského platu, kde má velký vliv rozhodnutí samotné školy – obsahuje totiž například osobní ohodnocení či odměny. Pokud je zde tedy dán prostor pro subjektivní ohodnocení promítající se na platu učitele/učitelky, je důležité, aby měla samotná škola povědomí o případných rizikách: *“těmi jsou zejména stereotypy a předsudky, které pokud necháme do našeho rozhodování proniknout, dopouštíme se nespravedlností a způsobujeme nerovnosti. Nejsme-li seznámeni s potenciálním nebezpečím genderových stereotypů, budou nás pravděpodobně ovlivňovat i při navrhování konkrétních částek pro učitelky-ženy a učitele-muže.”*⁴²

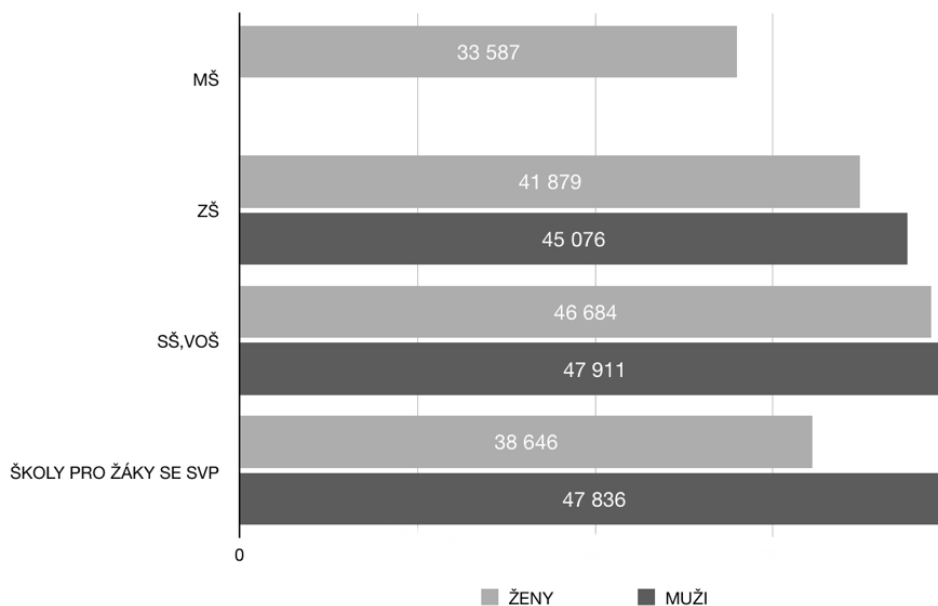
Jeden z největších rozdílů v platech učitelů a učitelek jsou přesčasové a suplované hodiny – muži jich mají zpravidla více. Díky výzkumu Pavlíka a Smetáčkové můžeme pozorovat přidělování “pravidelných přesčasů” přímo na základě genderových stereotypů a tradiční dělby práce v rámci rodiny – většina dotázaných ředitelů přiznává, že přesčasy přidělovali zejména mužům, vzhledem k tomu “že domu tolik nechvátají” a “měli by domů přinést větší obnos peněz”.⁴³ S vyšším počtem přesčasů pravděpodobně souvisí i

Graf 2

⁴² PAVLÍK, Petr a Irena SMETÁČKOVÁ. *Analýza odměňování žen a mužů ve školství: jak vzniká odlišnost v platech učitelek a učitelů?*, str. 10

⁴³ PAVLÍK, Petr a Irena SMETÁČKOVÁ. *Analýza odměňování žen a mužů ve školství: jak vzniká odlišnost v platech učitelek a učitelů?*, str. 17

aprobace učitele. Tělesná výchova či Informační technologie – většinou posuzovány jako “mužské obory” – jsou v rozvrzích naplánované tak, že učitelé s těmito aprobacemi nejsou natolik vytížení, jako například učitelky a učitelé Anglického jazyka, a mohou tedy v dopoledních hodinách suplovat více hodin. Vzhledem k tomu, že přesčasy a suplování jsou ve školství finančně kompenzovány, výplaty mužů-učitelů pak mohou být výrazně vyšší.

Graf 2 sestaven z dat poskytnutých Českým statistickým úřadem⁴⁴ znázorňuje průměrný hrubý měsíční plat řídicích pracovníků regionálního školství v roce 2015, přičemž je rozdělen na příjmy mužů a žen v různých oblastech školství. Měsíční plat mužů v mateřských školách není uveden, vzhledem k jejich velmi nízkému zastoupení. Do částek uvedených v grafu jsou zahrnuty základní platy, příplatky a doplátky k platu, prémie, odměny a další složky platy, které byly v daném období zaměstnancům zúčtovány k výplatě. Z dat vyplývá, že příjem mužů-ředitelů je na určitých vzdělávacích stupních vyšší než plat ředitelek. Největší rozdíl mezi příjmy můžeme vidět na školách určených pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Výše uvedené činitele v rozdílnosti učitelských platů mohou být právě příčinou těchto odlišností.

⁴⁴ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Průměrný hrubý měsíční plat zaměstnanců regionálního školství – ženy a muži v letech 2011–2015* [online].

4.4 UČITELSTVÍ JAKO ATRAKTIVNÍ A PRESTIŽNÍ POVOLÁNÍ?

V minulosti patřila učitelská profese mezi nejprestižnější a nejváženější povolání. *“Učitelství na základní škole se v žebříčcích prestiže povolání objevuje na předních pozicích. V roce 2004, podobně jako v předcházejících letech, se umístilo povolání “učitel na ZŠ” na 4. Místě, hned za lékařem, vědcem a učitelem na vysoké škole.”*⁴⁵ V dnešní době je tato prestiž ve společenském měřítku téměř stejná, problém nastává u samotných učitelů, v jejichž očích svou prestiž učitelské povolání ztrácí. Mezi důvody můžeme zařadit například neadekvátní platové ohodnocení, stárnutí učitelských sborů, omezené pravomoce škol či právě feminizaci školství (přičemž právě ztráta prestiže povolání je jednou z hlavních podmínek pro vznik feminizovaného prostředí).⁴⁶

Motivace k práci učitele se liší podle pohlaví. Muži povolání učitele nevolí tak často, nejen kvůli nepříznivým platovým podmínkám, ale právě i kvůli snižující se prestiži – při volbě vysokoškolského zaměření tedy muži raději volí technické a vědní obory, které jim v budoucnu zajistí obojí – prestižní povolání a vyšší platové ohodnocení. Naopak dívky zvažující kariéru učitelky znají již předem benefity této profese a není výjimkou, že učitelskou dráhu volí právě díky těmto výhodám. *“Na vysokých školách poskytujících pedagogické vzdělání studují převážně ženy. Z dlouhodobého hlediska je tato situace téměř stabilní od 50. let, kdy se udržuje podíl dívek na učitelských oborech v úrovni 70-80 %.”*⁴⁷ Data uvedená Ministerstvem školství, pojednávající o školním roce 2015/2016, kde studovalo učitelské obory 28 640 dívek a pouze 6 134 chlapců, potvrzují tuto konstantu.⁴⁸

Co tedy ženám připadá na profesi učitelky atraktivní? Je to dozajista flexibilnější a mnohdy kratší pracovní doba či dvouměsíční letní prázdniny, které mohou trávit společně se svými dětmi. Motivací pro výběr učitelského povolání je dále například seberealizace, práce s dětmi nebo kreativita. Vzhledem k tradičnímu rozdělení rolí v domácnosti mnoho žen vidí svůj učitelský plat jako dostačující – naopak muži, často viděni jako “živitelé

⁴⁵ ČERVENKA, J. *Prestiž povolání z pohledu veřejného mínění*, Centrum pro výzkum veřejného mínění

⁴⁶ SMETÁČKOVÁ, Irena a Lucie JARKOVSKÁ. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele.*, str.22-23

⁴⁷ HÁJEK, M. *Vývoj vybraných oborů vzdělání z hlediska genderu*

⁴⁸ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Studenti vysokých škol podle skupin oborů v akademickém roce 2015/2016* [online].

rodiny”, vidí mnohdy velkou překážku právě v nízkých platech, a proto volí jiné zaměstnání. “*S trochou nadsázky by se dalo říct, že učit ve škole je pro muže velmi drahý koníček.*”⁴⁹

Další možný důvod pro vznik feminizovaného prostředí ve školství má počátek již během samotné školní docházky a následného studia. Pedagogické fakulty patří mezi ty nejpočetnější v České republice – z dat Ministerstva školství vyplývá, že pedagogické fakulty patří mezi čtyři fakulty s nejvíce studenty – Ekonomické vědy, Technické vědy a Humanitní a společenské vědy.⁵⁰ Na pedagogických fakultách je ale velké procento studentů, kteří v budoucnu nepočítají s kariérou učitele/učitelky. Dle Havlíka (1998) je to způsobeno převážně zájmem o jeden předmět z nabízené aprobace a studenti se mu například chtějí i po střední škole dále věnovat, zájem o povolání je až na druhém místě. Tito studenti jsou na pedagogických fakultách převážně z toho důvodu, že nebyli přijati na svou favorizovanou vysokou školu a volba pedagogické fakulty byla jejich “druhým řešením”. Jak bylo již zmíněno, tento přístup se týká převážně studujících, kteří volili studium aprobací pro druhý stupeň základních škol.⁵¹

Nedostatečná motivace těchto studentů je způsobena například samotnými negativy a riziky povolání – přílišná zodpovědnost za velké množství dětí, strach z budoucího vyhoření či pracovní deformace, náročnost. Mnoho studentů je také přesvědčeno o nízkém statusu a nedostatečném finančním ohodnocení této profese, proto se po dokončení studia neodebírají do praxe.⁵² Chybějící mužský element převážně v mateřských a základních školách může také mít vliv na prohlubování feminizace školství – chlapci, obklopeni od útlého věku ženami-učitelkami, mohou nabýt přesvědčení, že tato profese je čistě ženská, a nejsou tak v pozdějším věku motivováni pro výběr učitelství. Právě i toto je možná důvod, proč společnost nahlíží na muže-učitele v mateřských školách jako na něco zvláštního. I přesto, že někteří studenti by měli větší

⁴⁹ BENDL, Stanislav. *Feminizace školství a její pedagogické konsekvence.*, str. 27

⁵⁰ ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Studenti vysokých škol podle skupin oborů v akademickém roce 2015/2016* [online].

⁵¹ HAVLÍK, R. *Zrození učitele*. In: HAVLÍK, R. *Učitelské povolání z pohledu sociálních věd*, s. 82-84.

⁵² PILKOVÁ, V. *Současné změny v pojetí učitelské profese (s důrazem na učitelství primární školy)*. In: HAVLÍK, R. *Učitelské povolání z pohledu sociálních věd.*, s. 69–70.

zájem o práci v mateřské škole než například na základní nebo střední škole, obava z negativního či rozpačitého názoru společnosti je může odradit.⁵³

Druhou stránkou této problematiky je “zvýhodňování” studentů pedagogického zaměření – pokud se muž rozhodne pro studium a práci učitele na nižších stupních vzdělávání a překoná tak stigma “ženského povolání”, je tato bariéra především během studia převedena do jistých výhod. Mnoho učitelů odpovídajících ve výzkumu Niny Fárové pro článek *Muži učitelé v mateřských školách* uvedlo, že jejich studium předškolní pedagogiky bylo bezproblémové, a dokonce jim feminizované prostředí přineslo drobné výhody. *“Největší výhodou, kterou informátoři vnímali, však byla skutečnost, že se po dostudování téměř nesetkali s nezaměstnaností, jelikož již v průběhu studia si je často vyhlédly ředitelky mateřských škol v příslušných městech a nabídly jim práci ještě před dokončením studia. Lze proto říci, že v prostředí, kde dominují ženy, existuje určitá preference přijímání mužů.”*⁵⁴

4.5 MUŽSKÝ ELEMENT VE VZDĚLÁVÁNÍ

Feminizace školství má vliv nejen na učitele a učitelky, ale také na jejich žáky. Stále větší část dětí nemá kvůli zvyšující se rozvodovosti možnost během vyrůstání poznat oba důležité elementy ovlivňující jejich následný vývoj. Většina dětí je po rozvodu jejich rodičů vychovávána matkou a model mužské role chybí. Kvůli feminizaci školství tomu není jinak ani ve vzdělávacích zařízeních, především v mateřských a základních školách, které by měly doplňovat rodinnou výchovu a předkládat dětem pozitivní vzory – většina těchto pedagogických sborů je složena převážně z žen, v mateřských školách je pak podíl mužů-učitelů téměř nulový. Má chybějící mužský element vliv na vzdělávání v raném věku? Jaká máme očekávání od mužů-učitelů?

Největším problémem je rozšířené stereotypní očekávání, která na muže při vstupu do oboru vzdělávání klademe. Diskuze týkající se navyšování počtů mužů v primárním vzdělávání vycházejí z určitého souboru automatických a většinou pozitivně laděných

⁵³ Fárová, Nina. 2015. „Muži učitelé v mateřských školách – konstrukce maskulinity ve feminizovaném prostředí.“, str. 48

⁵⁴ Fárová, Nina. 2015. „Muži učitelé v mateřských školách – konstrukce maskulinity ve feminizovaném prostředí.“, str. 48

předpokladů: “1) Vyšší platy přilákají více mužů, 2) Potřebujeme více mužských vzorů, 3) Pouze ženské kolektivy mohou být škodlivé, 4) Muži mohou nežádoucí situaci napravit.”⁵⁵ V tomto smyslu jsou tedy spíše posilovány stereotypní názory a tradiční ženské a mužské role.

Nina Fárová se ve své knize *Muži do škol? Ano! Ale...* zabývala zahraničními výzkumy, které právě těmito čtyřmi předpoklady řeší z kritické feministické perspektivy. Konkrétně odpovědi učitelů-respondentů na otázku potřeby více mužských vzorů ve vzdělávacím systému nás utvrzují v upevněných tradičních rolích a stereotypních představách o ženách a mužích: “Potřeba více mužských vzorů v primárním vzdělávání byla důležitým tématem pro všechny respondentky a respondenty. Všichni se o této potřebě explicitně zmiňovali a přikládali jí velký význam. Upozorňovali na problém současného feminizovaného primárního školství, které dětem neposkytuje dostatek variabilních přístupů, rolí či pohledů, a že není v pořádku, pokud se děti do určitého věku setkávají pouze se ženami.”⁵⁶ I přes kladení velkého důrazu na potřebu “mužského elementu” či “mužského přístupu” nebyla většina respondentů schopna přesně definovat, co si pod těmito pojmy představují. Pokud však dotazovaní učitelé nějaké charakteristiky uvedli, byly to především přirozený respekt, více fyzických aktivit či technické znalosti – tyto vlastnosti však nedefinují “mužský element”, jejich nositelkou může být i žena. “Někteří muži jsou zase femininnější. Ostatní respondenti spoléhali spíše na jeden typ maskulinity, který by se měl v primárním školství objevit, a to maskulinitu, která je na opačném pólu oproti femininitě. Tato situace opět vede k tradičnímu rozdělování mužských a ženských genderových rolí, které slouží dětem jako ideální šablony světa „tam venku“.”⁵⁷ Jednou z velkých problematik této “jednotné představy o mužském elementu” je diskriminace mužů-učitelů, kteří do této kategorie nezapadají: “Jeden respondent sám sebe identifikoval jako neideálního muže a pociťoval ze strany některých kolegyně určité zklamání.”⁵⁸

Každý si pod pojmem “správný učitel” představí něco jiného – jiné charakteristiky, způsob chování, znalosti – dokonce i to, zda si pod tímto pojmem

⁵⁵ Fárová, Nina. 2015. „Muži učitelé v mateřských školách - konstrukce maskulinity ve feminizovaném prostředí.“, str. 85

⁵⁶ Fárová, Nina. 2018. „Muži do škol? Ano! Ale...: Potřeba mužů v primárním vzdělávání.“, str. 91

⁵⁷ Fárová, Nina. 2018. „Muži do škol? Ano! Ale...: Potřeba mužů v primárním vzdělávání.“, str. 92

⁵⁸ Fárová, Nina. 2018. „Muži do škol? Ano! Ale...: Potřeba mužů v primárním vzdělávání.“, str. 93

představíme muže či ženu. Naše vize je podmíněna zejména zkušenostmi, které si neseme ze školních lavic. Zejména v mateřské a základní škole je vzor učitele nebo učitelky významným faktorem ovlivňujícím jejich orientaci ve světě a hodnoty. Mohou muži-učitelé předat žákům více než jejich kolegyně? Liší se jejich způsob výuky? Nelze určit, zda všichni muži používají stejné metody k výuce, a tedy které pohlaví vyučuje hůře nebo lépe. Opět se vracíme ke genderovým stereotypům – o mužích předpokládáme, že budou více autoritativní a aktivní, naopak ženy vidíme jako emocionálně založené, s větším pudem sebezáchovy. Rozdíly mezi způsoby výchovy existují, ale jsou individuálně založené – nelze však tvrdit, že by tyto rozdíly měly jasný negativní vliv na samotného žáka. Každý učitel by měl jít pozitivním vzorem svým žákům, bez ohledu na jeho pohlaví.⁵⁹

⁵⁹ SVOBODOVÁ, Eva. Vzdělávání v mateřské škole: školní a třídní vzdělávací program.

5 PRAKTICKÁ ČÁST BAKALÁŘSKÉ PRÁCE – DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

Pro praktickou část této bakalářské práce byla využita metoda písemného dotazování. Online dotazník měl za úkol zjistit postoje budoucích učitelů k feminizaci českého školství a prestiži učitelského povolání. Jako cílová a dotazovaná skupina byli vybráni studenti a studentky Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity. Vzhledem k tomu, že respondenti byli pouze z jedné univerzity, nelze výsledky dotazníku aplikovat na studenty všech pedagogických fakult v České republice.

5.1 METODA DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

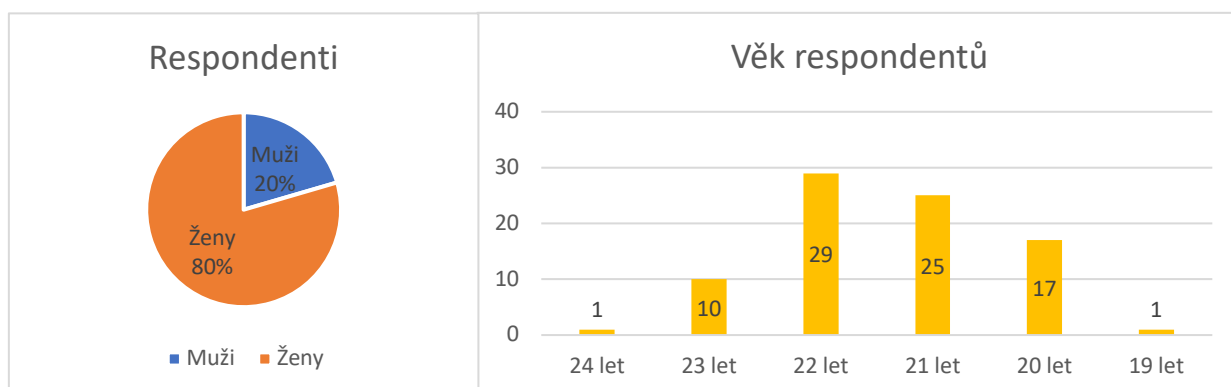
Dotazník nemohl být vzhledem k současným vládním omezením předán studentům osobně, proto byl vytvořen díky platformě Google Docs a následně rozeslán přes školní email.

Dotazníkové šetření bylo studentům dostupné v období od 8.6. Do 14.6. 2020. Dotazník byl vyplněn studenty a studentkami různých ročníků a oborů bakalářských i magisterských studií na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity. Vzhledem k tomu, že vyplnění dotazníku vyžadovalo po respondentech pouze uvést pohlaví a věk, byla tím zaručena anonymita.

Dotazník se skládal z 23 otázek, z toho 20 otázek bylo uzavřených s možností přednastavené odpovědi, či s možností alternativní odpovědi. Otevřené otázky byly pokládány z důvodu zamyšlení se nad možnostmi řešení současné situace v českém školství a na vyjádření osobního názoru.

Po ukončení dotazníkového šetření byly odpovědi zpracovány kvantitativně i kvalitativně – odpovědi u uzavřených otázek byly převedeny do grafické podoby, popřípadě byly mimo graf uvedeny alternativní odpovědi respondentů. Otevřené otázky byly zpracovávány kvalitativně.

Online dotazník byl před dokončením dotazování vyplněn 83 studenty a studentkami ve věku 19-24 let. Z dat vyplývá, že nejvíce respondentů bylo ze druhých a třetích ročníků studia a většinu respondentů tvořily ženy – celkem 66 respondentek.

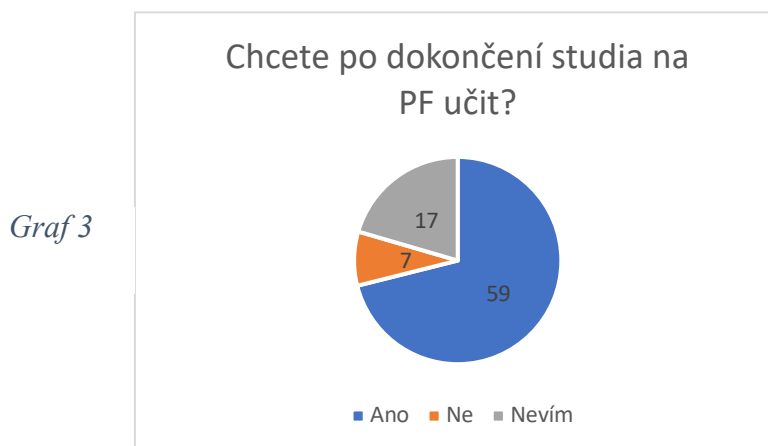
Graf 3

Graf 4

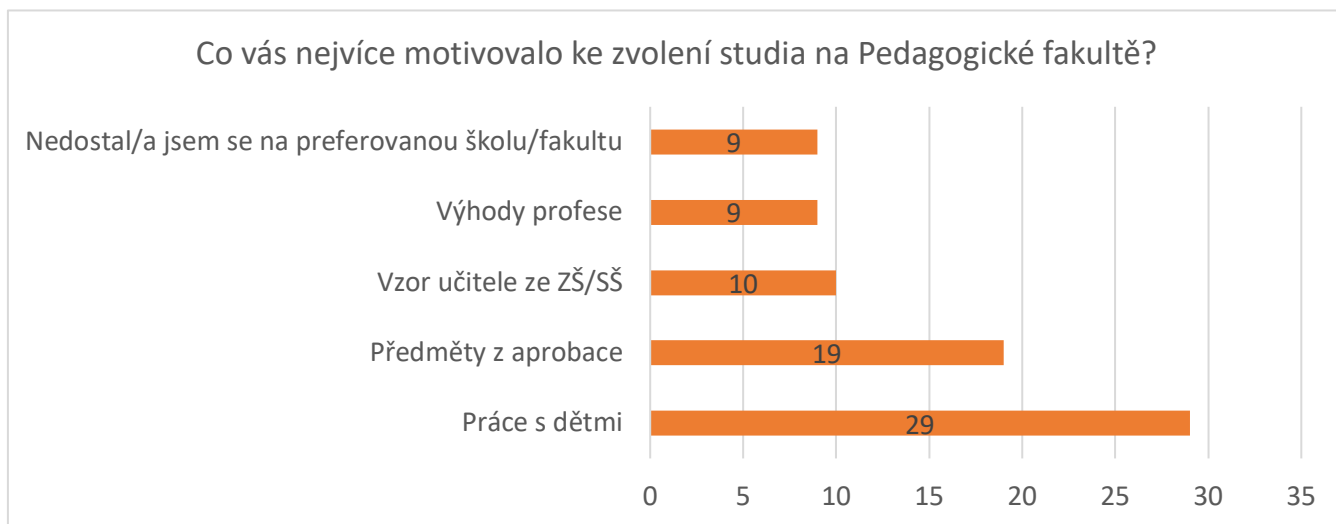
Vzhledem k povaze bakalářské práce byli nejvíce osloveni studenti s aprobacemi Společenských věd. Nejvíce respondentů uvedlo aprobaci Anglický jazyk-Společenské vědy a Český jazyk-Společenské vědy. V nižších číslech byly dále uvedeny v kombinaci se Společenskými vědami předměty Zeměpis, Přírodopis, Historie a Informační technologie. Jednotlivá zastoupení pak měly v dotazníku i obory Učitelství pro první stupeň ZŠ, Výtvarná výchova, Výchova ke zdraví, kombinace Biologie – Chemie a Český jazyk-Anglický jazyk.

5.2 VÝSLEDKY DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

První část dotazníku se zaměřuje na respondentovo vnímání učitelské profese, jakožto budoucího učitele/učitelku.

První otázka (Graf 5) se respondentů dotazovala, zda mají v plánu v budoucnu učit. 59 studentů odpovědělo že ano, 7 studentů jít učit nechce a 17 zvolilo odpověď “nevím”. Při detailnějším zkoumání odpovědí vyšlo najevo, že pouze 3 muži z celkového počtu 17, nemají v plánu zvolit si pedagogickou profesi po dokončení studia na Pedagogické fakultě.

Graf 4

Pro další zjištění názoru studentů na pedagogickou profesi byla zvolena otázka motivace pro studium na Pedagogické fakultě. Respondenti měli možnost vybrat mezi přednastavenými odpověďmi, pokud se s jejich názorem nesešla ani jedna z nich, měli možnost napsat svou vlastní odpověď. Nejvíce studentů (29) shledalo práci s dětmi jako jejich největší motivaci pro výběr učitelského povolání. Druhá nejčastější odpověď (19 respondentů) byla “Pouze mne baví předměty z mé aprobace, chtěl/a jsem se jim věnovat i po střední škole.” 10 respondentů zvolilo jako svou největší motivaci vzor učitele ze základní či střední školy. Odpovědi “Výhody spojené s profesí učitele, jako například dlouhé letní prázdniny” a “Nedostal/a jsem se na preferovanou školu/fakultu – Pedagogická fakulta pro mne byla až druhou možností” měly stejný počet zvolení (9 studentů).

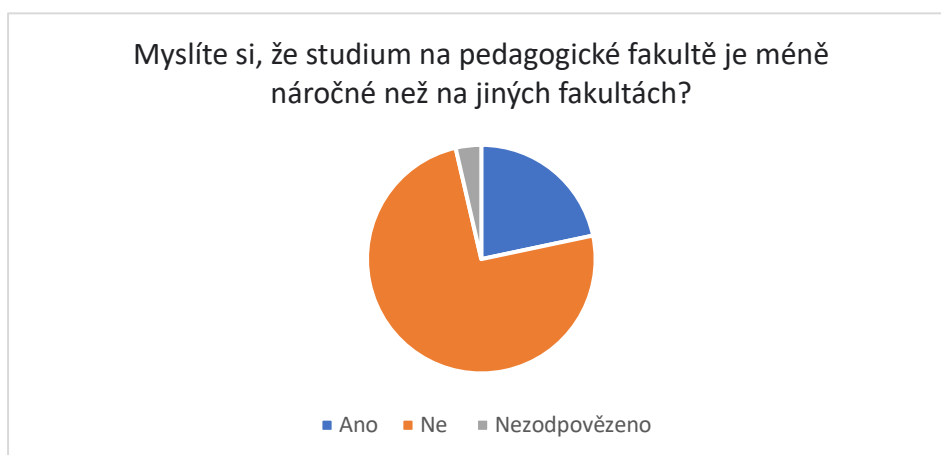
Následující odpovědi jsou psané respondenty, kteří si zvolili odpověď “jiné”:

“Povolání učitele je pro mě budoucím smyslem života, toužila jsem učit již ve školce a v průběhu času se to zvyšovalo. Povolání učitele je něco, co má hlubší smysl než jen odvykládání látky, je to snaha dětem předat kus ze sebe sama.”

“Vyhlídka dobré ženské profese a chuť jít příkladem dobré učitelky.”

“Škola v dosahu.”

“Nelze říct, co mě motivovalo nejvíce. Byl to jak vzor učitelů, tak bližší zájem k předmětům a samozřejmě láska k dětem.”

Graf 5

Vzhledem ke stereotypním představám o pedagogickém studiu a povolání popisovaných v teoretické části bakalářské práce, se dotazník zajímal o názor respondentů na jeden z nejrozšířenějších stereotypů: Studium na pedagogické fakultě je jednodušší než na jiných fakultách a je to jeden z důvodů feminizace tohoto oboru. Studenti tedy mohli s otázkou “Myslíte si, že studium na pedagogické fakultě je méně náročné než na jiných fakultách?” souhlasit či nikoliv. 62 respondentů uvedlo, že studium na pedagogické fakultě je stejně náročné, jako jakékoliv jiné vysokoškolské studium. 18 studentů s otázkou souhlasilo a zvolilo odpověď “Ano”. 3 respondenti na otázku neodpověděli.

Následující dvě otázky dále zjišťovaly názory respondentů na učitelské povolání a zaměřovaly se na roli “ideálního učitele/učitelky”. Vzhledem k tomu, že první ze dvou otázek byla otevřená a respondenti tak mohli popsat vlastními slovy charakteristiku ideálního pedagoga, je zde uvedeno pro příklad pár vybraných odpovědí, které se nejvíce shodovaly s většinou:

“Přirozená autorita, příjemné vystupování, spravedlivý, vstřícný, se smyslem pro humor, znalost v oboru, schopnost vyjadřování, vzájemný respekt, emoční stabilita, empatie, kladný vztah k dětem a motivace svým studentům něco předat...”

“Fér, chápaní. Snaží se budovat dobré vztahy v kolektivu, snaží se, aby děti spolupracovaly a nehledí jen na známky.”

“Hlavně, aby svou práci dělal/a s láskou a s nadšením, a nejen pro peníze a pro dlouhé prázdniny...”

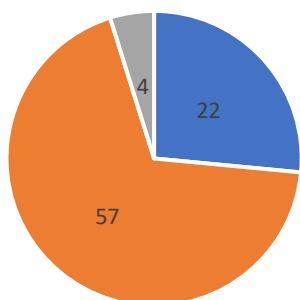
“Tolerantní, empatická, vstřícná a trpělivá.”

“Přísný, ale zároveň lidský. Budí respekt a rozumí potřebám studentů. Chová se racionálně.”

Druhá, doplňující část otázky se respondentů ptala na to, zda jejich uvedenou charakteristiku ideálního učitele vidí jako spíše mužskou, či ženskou. 71 studentů svou představu ideálního učitele/učitelky vidí jako společnou pro obě pohlaví. Sedmkrát byla charakteristika uvedena spíše jako ženská a pětkrát jako mužská. Při detailnějším pohledu bylo mezi “ženskou charakteristiku” nejčastěji uváděno milé vystupování, empatie, dobrý vztah k dětem a důležitost umění nastolení autority. Mezi “mužské charakteristiky” respondenti uváděli převážně přísnost, přirozenou autoritu, racionalitu a přátelskost.

Další část dotazníku vybízela studenty k zamyšlení se nad aktuální situací předškolního a základního vzdělávání, které je feminizováno. První z těchto otázek se respondentů ptala na obecné povědomí o feminizaci školství. Dle odpovědí je téměř naprostá většina odpovídajících (81) seznámena s aktuální situací v českém školství, pouze dvěma odpovídajícím není známo, že předškolní a základní vzdělání je feminizováno. Druhá navazující otázka pak dále zjišťovala, zda respondenti vnímají většinové zastoupení žen v učitelských sborech v mateřském a základním školství jako záruku plnohodnotné výchovy. Dle 65 odpovídajících by výuka v primárním vzdělávání měla být více vyrovnaná, co se pohlaví učitelů týče, s výrokem nesouhlasili. 7 respondentů uvedlo, že souhlasí s aktuální situací a téměř naprostá většina žen-učitelek (především v mateřských školách a na prvním stupni základních škol) je zárukou plnohodnotné výchovy. Zbýlých 11 studentů zvolilo odpověď “Nevím”.

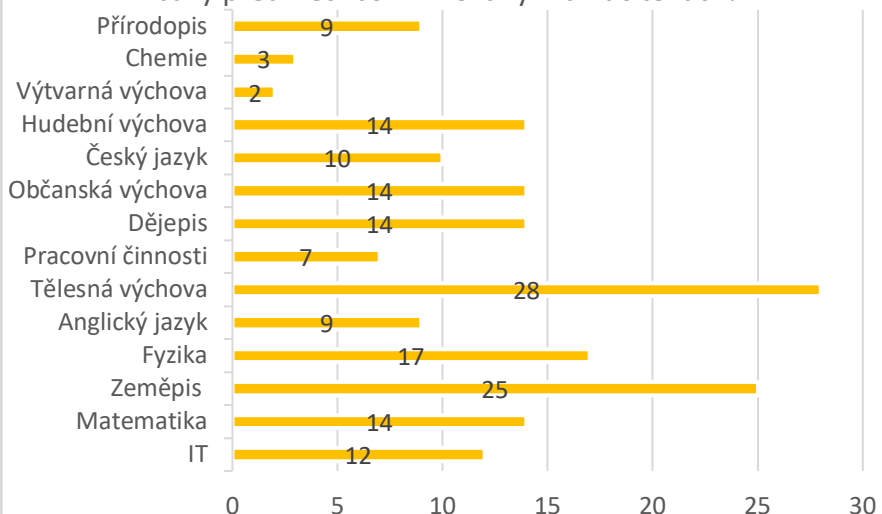
Ve kterém vzdělávacím prostředí Vás poprvé učil muž?

■ 1. stupeň ZŠ ■ 2. stupeň ZŠ ■ Střední škola

Graf 7

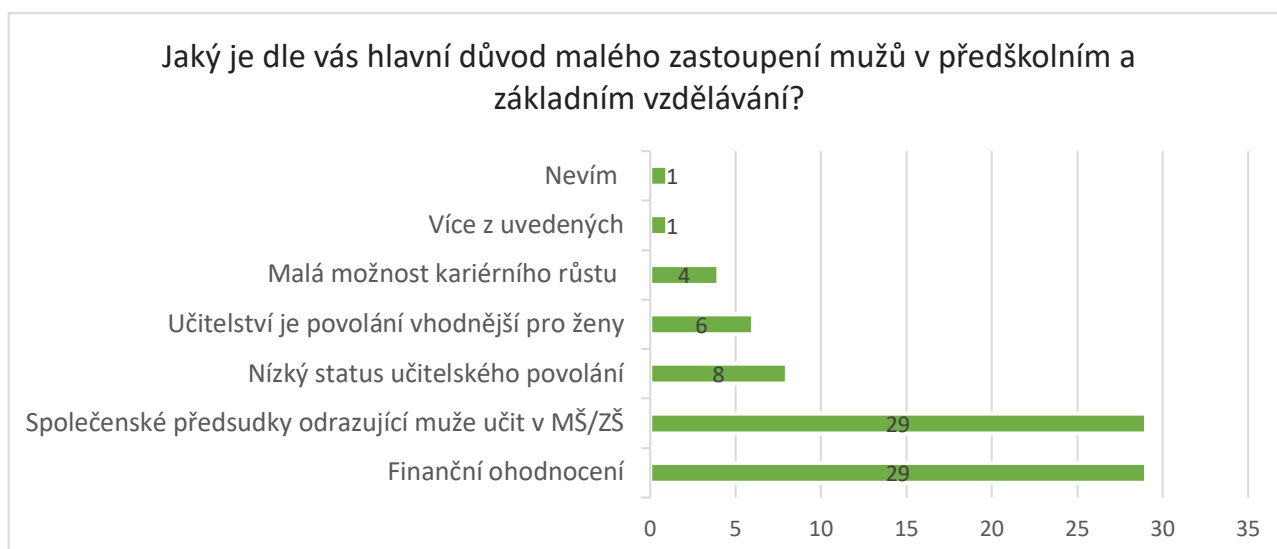
Jaký předmět vás zmiňovaný muž-učitel učil?

Graf 6

Navazující otázky pak zjišťovaly osobní zkušenosti respondentů s feminizovaným školstvím. Graf 8: Všichni respondenti uvedli, že se během své školní docházky setkali s mužem-učitelem. 22 studentů vyučoval muž-učitel poprvé na prvním stupni základní školy, 57 uvedlo, že na druhém stupni a 4 respondenti se setkali s mužským vyučujícím až během studií na střední škole.

Vzhledem k aprobacím, které jsou společností vnímány jako “obecně mužské”, kdy jsou učitelé chápáni jako více organizovaní, autoritativní, racionálněji uvažující, a proto vhodnější například pro vedoucí pozice, se dotazník snažil v další otázce (Graf 9) spojené se zkušeností respondentů s muži-učiteli zjistit, zda opravdu převažovali v aprobacích jako je matematika, tělesná výchova, fyzika, IT. Otázka byla otevřená a respondenti tak mohli uvést vlastní odpověď. Vzhledem k tomu, že v předchozí otázce nejčastěji respondenti uvedli, že se s mužem-učitelem setkali na druhém stupni základní školy, uváděli ve svých odpovědích často více předmětů. Nejčastější odpovědi uváděly, že muž-učitel, se kterým se respondenti během školní docházky setkali, učil tělesnou výchovu, zeměpis a fyziku. Nejmenší zastoupení měly předměty chemie a výtvarná výchova.

Graf 8

Následující série otázek se snažila respondenty podnítit k hlubšímu zamyšlení se nad feminizovaným českým vzděláváním, jaké jsou důvody neatraktivnosti tohoto povolání a zjišťovala, zda je vlastně feminizované školství problémem.

První z otázek (Graf 10) se tedy ptala na možné důvody, kvůli kterým může být předškolní a základní vzdělání pro muže neatraktivní. Respondenti mohli volit z přednastavených odpovědí, či zvolit odpověď vlastní. Nejvyšší počet odpovědí získaly důvody finanční ohodnocení a společenské předsudky, které mohou muže od primárního vzdělávání odrazovat. 8 odpovídajících si myslí, že na vině je nízký status učitelského povolání. Odpověď “Učitelství je povolání vhodnější pro ženy” volilo 6 studentů a 4 si myslí, že důvodem malého zastoupení mužů v předškolním a základním vzdělávání je malá možnost kariérního růstu. Níže jsou uvedeny odpovědi studentů, které napadl jiný možný důvod malého zastoupení mužů:

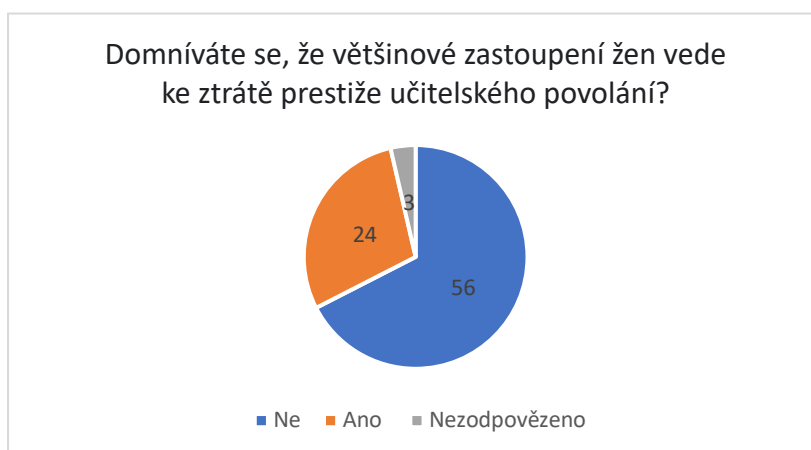
“Muži, kteří chtějí učit na MŠ a ZŠ, nemají dost vůle a cílevědomosti studovat náročné předměty v jejich oboru, které jsou pro jejich praxi zbytečné (např. filosofie).

Vynaložené úsilí na studium jim nestojí za dostudování oboru.”

“Muži mají častěji jiné zájmy a povolání je neláká náplní.”

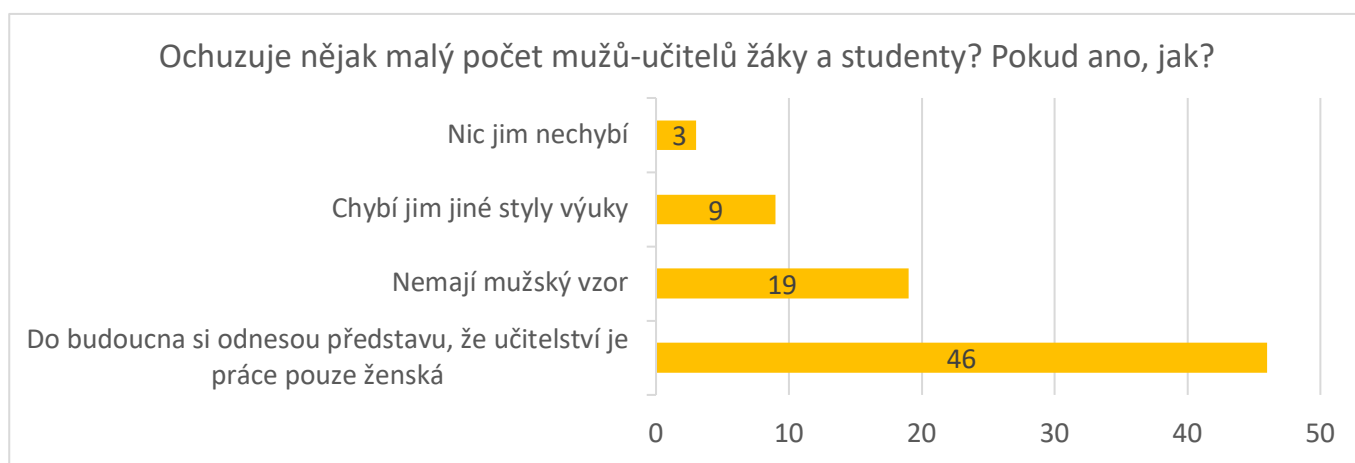
“Nelze si nevděkovat sexismu, který panuje na pracovištích v ČR. Muži zastávají vyšší pozice než ženy. Mají vyšší platy a výhody. Vím o spoustě firmách, ve kterých na stejné pozici muž-žena, dostal muž firemní auto, ale žena ne. Nebo bylo ženě odebráno, aby ho mohl dostat muž. Na tom základě. Pokud muž vystuduje vysokou školu a má

možnost jít za lépe placeným místem, kdo by pak šel do školy s mizerným platem a s tím, že by se každý den musel "otravovat" s pubertáky? Nikdo."

Graf 11

Vzhledem k předchozí otázce se dotazník dále snažil zjistit, zda je ztráta prestiže a nízká atraktivita učitelského povolání způsobena právě feminizovanými učitelskými sbory. 56 respondentů odpovědělo, že většinové zastoupení žen není důvodem ztráty prestiže učitelského povolání. Naopak 24 studentů usuzuje, že feminizované prostředí má vliv na nižší atraktivitu profese.

Graf 12

Následující otázka nebyla zaměřena na pracovní místo jako takové, ale na dopad feminizace školství na vzdělání/výchovu žáků. Na otázku “Ochuzuje nějak malý počet mužů-učitelů žáky a studenty? Pokud ano, jak?” 3 odpovídající uvedli, že žákům nic nechybí. 9 respondentů si myslí, že muži mají jiný styl výuky a 19 studentů usoudilo, že žákům chybí mužský vzor. Nejvíce volenou odpovědí (46) byl vliv na možné budoucí učitele – studenti mužského pohlaví by mohli během studií ve feminizovaném prostředí

nabýt dojmu, že učitelství je práce pouze pro ženy, a tak například v budoucnu zvolit jinou profesi. Otázka nabízela i možnost vyjádření pro ty, kteří nenašli v přednastavených odpovědích ani jednu z možností:

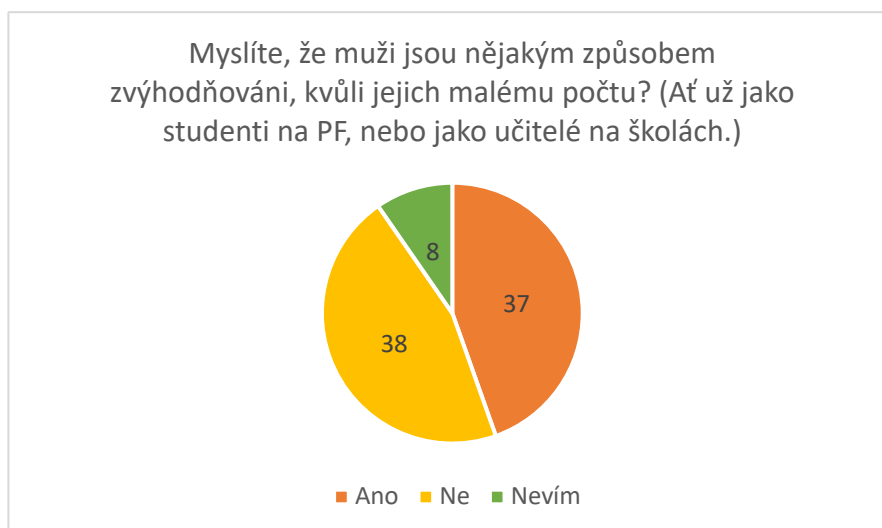
“Chybí mužský přirozený respekt.”

“Podle mě nelze přesně jednou větou charakterizovat o co děti bez učitelů (mužů) přicházejí. Je do daleko komplexnější problém, který má ovšem jasné řešení – mužů by ve školství mělo být více.”

“Genderový stereotyp. Dále chybí větší rozhled a zkušenost s jiným přístupem, který přináší muž (třeba jen tom, že má spíše přirozenou autoritu a není hysterická učitelka).”

“Tady nezáleží ani na jednom z uvedených příkladů. Měla jsem perfektní učitele i učitelku a i naopak. Záleží na přístupu jedince.”

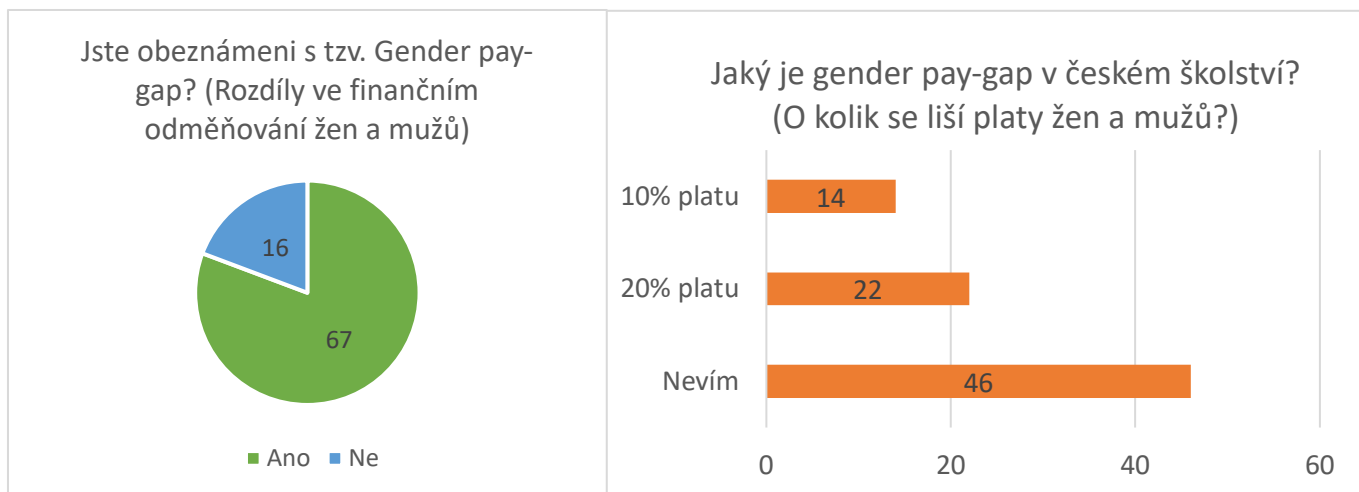
“Nezáleží na pohlaví, ale na stylu výuky. Přesto hoši často inklinují k mužům, může jim tedy chybět sounáležitost”

Graf 13

Otázka “Myslíte, že muži jsou nějakým způsobem zvýhodňováni, kvůli jejich malému počtu? (Ať už jako studenti na PF, nebo jako učitelé na školách.)” souvisí s tématem atraktivity učitelského povolání pro muže-učitele. Teoretická část bakalářské práce se zmiňuje o možném zvýhodňování mužů, ať už během studií na pedagogických fakultách, nebo přímo na pracovištích – právě z důvodu feminizovaného prostředí a snahou předcházet ženským učitelským sborům. Úkolem otázky bylo zjistit od studentů

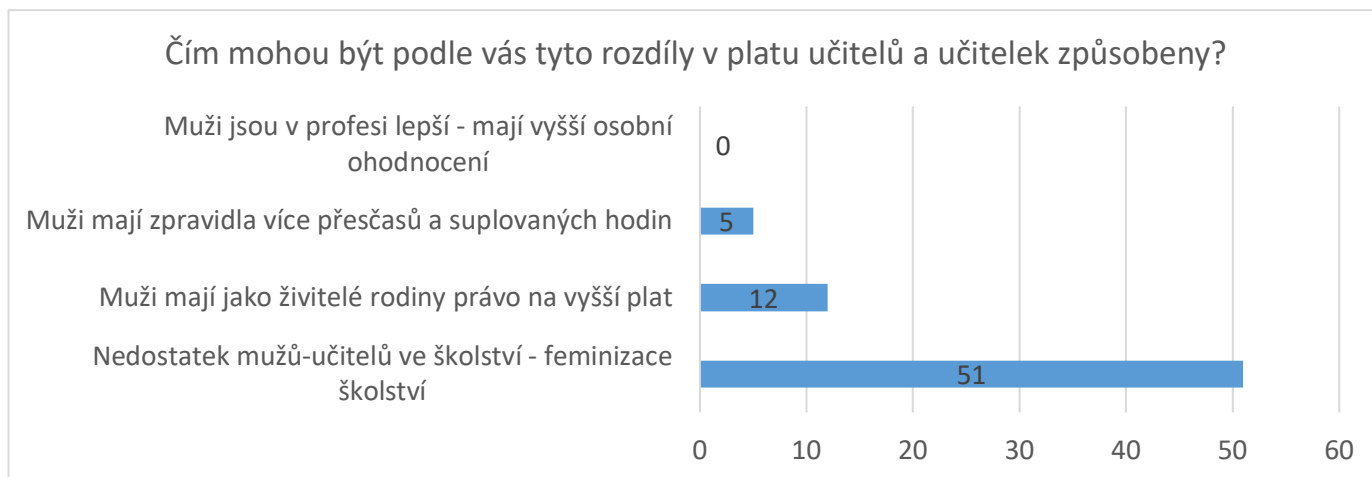
učitelství, zda se někdy sami setkali s tímto přístupem, či si myslí, že je na některých školách praktikováno nastavování lepších podmínek pro muže-učitele. Pouze 8 studentů odpovědělo, že neví. Odpovědi “Ano” a “Ne” však měly téměř stejný počet hlasování. (37 a 38 hlasů)

Graf 14

Graf 15

Na zvýhodňování mužů-učitelů v českém školství navázala otázka týkající se rozdílů v učitelských platech. První z otázek (Graf 14) se ptala, zda respondenti již někdy slyšeli o rozdílech ve finančním odměňování žen a mužů. 67 studentů uvedlo, že jsou s tímto faktem obeznámeni a 16 z nich nikoliv. Druhá otázka (Graf 15) pak směřovala konkrétně k českému školství a ptala se studentů, zda si jsou vědomi rozdílu v platech českých žen a mužů učitelů. 46 dotazovaných zvolilo odpověď “nevím”, 14 si myslí, že rozdíl je 10% a 22 studentů zvolilo správně 20 % platu. Obě otázky byly spíše informativního charakteru, měly za cíl pobídnout studenty učitelství zajímat se o témata jako právě gender pay-gap a případně dohledat skutečnosti.

Graf 16

Následující otázka rozvíjela problematiku gender pay-gap. Respondenti se měli zamyslet, jaké jsou možné důvody, které způsobují platové rozdíly mezi ženami a muži. I u této otázky byla možnost výběru z přednastavených odpovědí, či zvolení vlastní odpovědi. Nejčastějším voleným důvodem vzniku platových rozdílů ve školství byla právě feminizace učitelských sborů – tuto odpověď zvolilo 51 respondentů. 12 studentů vidí muže jako hlavní zdroj příjmu rodiny a mají tedy dle nich nárok na vyšší plat než jejich ženské kolegyně. 5 respondentů zvolilo odpověď “muži mají zpravidla více přesčasů a suplovaných hodin” jako důvod platových rozdílů. Poslední přednastavenou odpověď “Muži jsou v profesi lepší – mají vyšší osobní ohodnocení” nezmobil žádný z respondentů. Níže jsou uvedeny vlastní odpovědi studentů:

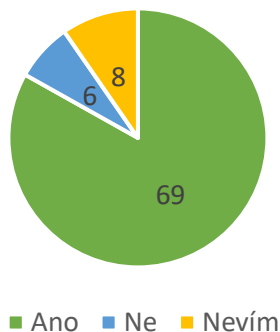
“Ženy jsou častěji na rodičovské dovolené, pečují o děti.”

“Zaostalá společnost.”

“Stejně jako u jiných povolání mají muži vyšší plat než ženy. Ve společnosti stále převládají předsudky ohledně žen a jejich kariéry.”

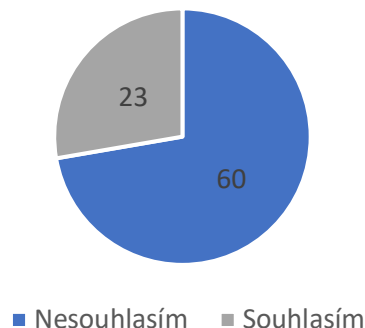
“Kvůli patriarchálně nastavené společnosti, pro kterou není žádoucí, aby byly ženy samostatné a dokázaly se o sebe samy postarat mimo jiné i finančně.”

Mohou být podle vás tyto rozdíly způsobeny i genderovými stereotypy ve společnosti? (Stereotypní představy o roli muže/ženy ve společnosti)

Graf 17

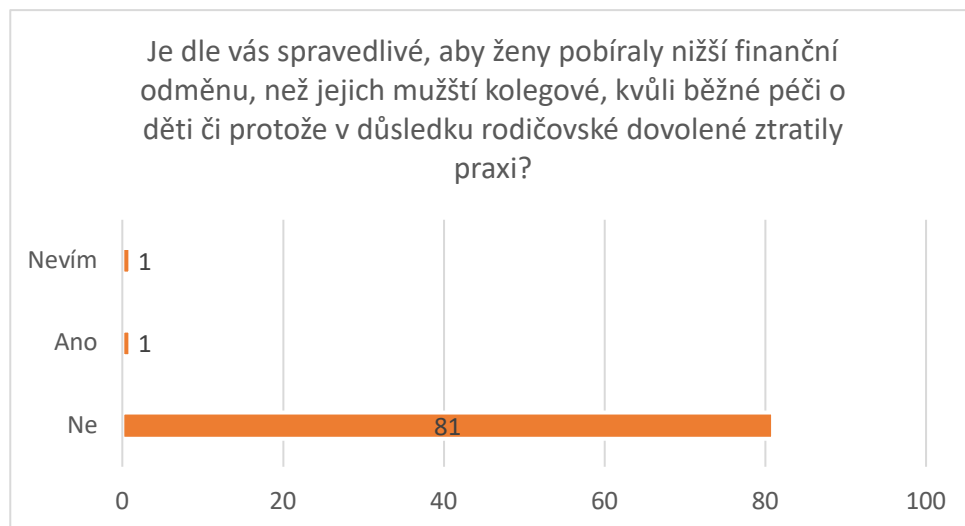
Domníváte se, že je správné, aby žena pečovala o děti a domácnost, zatímco muž by měl rodinu zajišťovat ekonomicky?

Graf 18

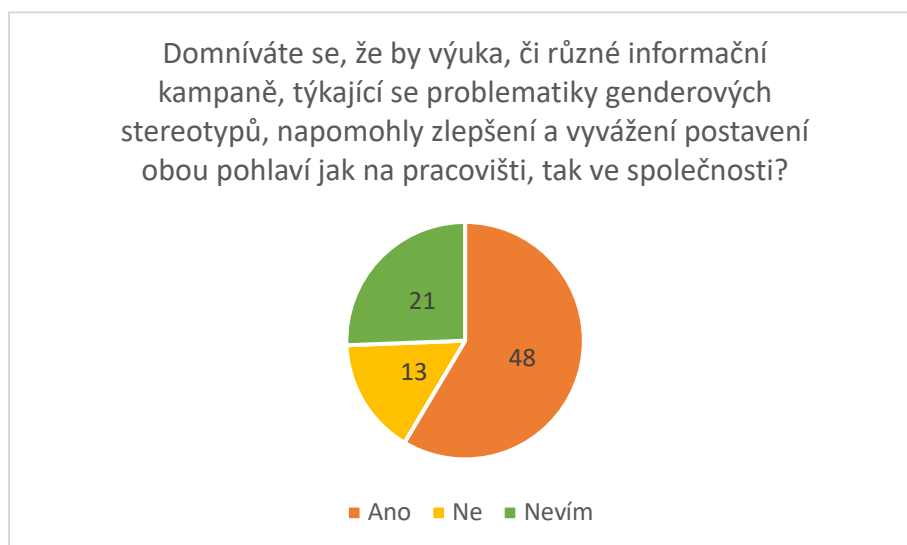
Otázky “Mohou být podle vás tyto rozdíly způsobeny i genderovými stereotypy ve společnosti?” a “ Domníváte se, že je správné, aby žena pečovala o děti a domácnost, zatímco muž by měl rodinu zajišťovat ekonomicky?” byly položeny jako doplňující k otázce předchozí. Byly zvoleny z důvodu zamyšlení se nad samotnou problematikou genderových stereotypů, které mají vliv nejen na předchozí uvedené problematiku a měly za úkol zjistit názory samotných studentů. Graf 17: 69 studentů si myslí, že stereotypní představy o roli ženy a muže, které společnost má, mohou být jedním z důvodů rozdílných platových podmínek žen a mužů. 6 respondentů nepřisuzuje stereotypům vinu na této situaci a 8 uvedlo, že neznají odpověď.

V druhé otázce (Graf 18) byl zjišťován obecný názor na klasický model rodiny, tedy právě oné stereotypní představy, která by dle 69 studentů z předchozí odpovědi mohla nést vinu na rozdílných platech žen a mužů. 60 respondentů nesouhlasí s tradičním pojetím rodiny – tedy že muž je nositelem hlavního příjmu, zatímco žena pečuje o děti a domácnost. 23 respondentů s výrokem souhlasilo.

Graf 19

Pokud tedy bylo otázkou tradiční rozdělení ženských a mužských rolí, dotazník se v následující otázce zabýval rozdílem ve finančním ohodnocení z důvodu ztráty praxe v důsledku rodičovské dovolené. Téměř naprostá většina respondentů (81) si myslí, že by bylo nespravedlivé, pokud by ženy pobíraly nižší finanční odměnu než jejich mužští kolegové, právě z důvodu péče o děti a rodičovské dovolené. 1 odpovídající s rozdílem v platech souhlasil a 1 zvolil odpověď “Nevím”.

Graf 20

Poslední dvě otázky se zabývaly možným řešením situace na pracovním trhu a konkrétně v českém školství. 69 respondentů v otázce rozebírané výše “Mohou být podle vás tyto rozdíly v platech způsobeny i genderovými stereotypy ve společnosti?” uvedlo, že společenské genderové stereotypy hrají velkou roli nejen v rozdílných platových

podmínkách pro muže a ženy, ale také velmi souvisí právě s feminizovaným veřejným sektorem. Vzhledem k této skutečnosti byla první ze dvou otázek (Graf 20) směřována na možnosti eliminace vlivu genderových stereotypů ve společnosti prostřednictvím cílené výuky či informačních kampaní. 48 odpovídajících si myslí, že by tyto prostředky mohly napomoci zlepšení a vyvážení obou pohlaví jak na pracovištích, tak ve společnosti. 13 respondentů nevidí lepší informovanost společnosti jako dostatečný důvod ke zlepšení a vyrovnání podmínek žen a mužů, a 21 respondentů zvolilo odpověď “Nevím. Otázka dávala možnost vyjádřit se i vlastní odpovědí, kterou využil pouze jeden respondent:

“Určitě ne. To daný problém jen zhorší. Jak se tohoto tématu chytanou feministická hnutí, bude se řešit úplně něco jiného. Například to, že muž nemá ženě podržet dveře atd. Tato kampaň by se určitě zvrhla. Viz MeToo, dobrá myšlenka se totálně zvrhla.”

Poslední otázka “Napadá vás, jak dosáhnout vyrovnaného školství, aniž by byli muži-učitelé zvyhodňováni? (školství vyrovnané ve složení učitelských sborů, v řídicích pozicích, v platech, v odpovědnostech)” měla také za úkol pobídnout studenty k zamyšlení se nad situací v českém školství. Otázka byla nepovinná a otevřená. 52 studentů buď otázku nevyplnilo, nebo napsali, že je nic nenapadá. Níže jsou uvedeny ostatní odpovědi respondentů – nejvíce bylo zmiňované zlepšení platových podmínek a jejich vyrovnání, zlepšení atraktivity učitelského povolání a odstranění společenských předsudků:

“Celkově změnit pohled na učitele, velmi podhodnocované zaměstnání. Lidi se koukají na učitele/ku jako na blázna.”

“Dokud bude společnost brát muže jako "živitele" rodiny, budou ženy nadále znevýhodňovány. Musí se změnit pohled celkový pohled na ženy, aby jim bylo umožněno dosáhnout kariérního růstu.”

“Prvním krokem musí být změna vnímání rovnoprávnosti a rovných příležitostí společností.”

“Jakákoliv novela v oblasti školství se projeví vždy s odstupem několika let, takže je těžké začít stavět na něčem, kde výsledky budou známy až po takové době. A především jde v tomto hledisku o

společnost a zažitá stereotypy, my, mladí lidé, se na danou problematiku díváme již jinými očima než naši rodiče či prarodiče, takže vývoj vyrovnaného školství závisí především na vývoji společnosti.”

“Překonání stereotypu, že učitelství a výchova dětí je čistě ženská práce.”

“Stát by měl nabídnout takové platy, aby to muže motivovalo ke zvolení tohoto povolání. Je spousta dalších oborů, který nabízí jiné finanční možnosti. Ale platy samozřejmě stejné pro ženy i muže. Zvedat jen mužům ne.”

“Klíčovou roli má v tuto chvíli, jak stát, tak i společnost. V případě, že si lidé uvědomí, že je učitelská práce nepostradatelná a neocenitelná. Základním předpokladem by ovšem bylo významné zvýšení učitelských platů, aby se do této profese stahovali odborníci, kteří v této době utečou za lepšími podmínkami.”

“Dle mého názoru toho nelze dosáhnout, protože již na středních školách existují ryze mužské obory. Učitelská profese dle mého názoru byla, je i bude profesí, kde budou mít vyšší zastoupení ženy.”

“Je to těžké, chlap většinou musí živit rodinu (mateřská) z učitelského platu mladého učitele je to těžké. Tudiž mají nárok? Samozřejmě vůči ženám to není fér. Začarovaný kruh.”

“Dříve byl učitel výhradně mužské povolání, dnes je to přesně naopak, nevím, kde se vzal ten zlom, že se to otočilo. Je potřeba ukázat že dnes může každý dělat cokoliv bez ohledu na pohlaví.”

ZÁVĚR

Na základě informací využitých v této bakalářské práci je zřejmá aktuální situace českého školství. Předškolní a základní vzdělání je téměř většinou feminizováno – příčin vyplývajících z výzkumů a dotazníkového šetření je vícero, všechny se sebou navzájem souvisejí a tvoří “začarovaný kruh”. Mezi hlavní faktory feminizovaných učitelských sborů můžeme řadit nízké platové ohodnocení, které zapříčiňuje malou atraktivitu učitelské profese. Muž, stále viděn společností jako živitel rodiny, se uchýlí k výběru jiného povolání, vzhledem k nízkému platu učitele. Ředitelé škol, kteří se pak pokouší vyhnout se kompletní feminizaci svých učitelských řad, volí jako možnost navyšování platů mužů-učitelů prostřednictvím zvýšeného osobního ohodnocení. Takzvaný gender pay-gap, neboli rozdíl v platovém ohodnocení mužů a žen, se projevuje nejen ve školství, ale v celém veřejném sektoru. Je to zapříčiněno právě z důvodu malé atraktivity tohoto odvětví pracovního trhu. Vzhledem ke stereotypním rolím, které od mužů a žen česká společnost očekává a které jsou uvedeny v první kapitole teoretické části, je v současné době stále profese učitele, jakožto práce s flexibilní pracovní dobou a větším množstvím volného času, viděna jako atraktivní převážně pro ženy. Pokud by nastala změna sociálního postavení mužů a žen jak v domácnosti, tak ve společnosti – převážně pak změna nevyrovnaného rozdělení péče o děti a domácnosti mezi partnery, nebyla by práce učitele volena pouze na základě volného času, ale na základě motivace vzdělaných odborníků být dobrým učitelem.

Teoretická i praktická část práce se zabývala také tím, zda je vůbec feminizace českého školství problémem či nikoliv. Záleží na úhlu pohledu, kterým se na daný jev díváme. Pokud řešíme vliv chybějícího muže-učitele, většině respondentů z dotazníkového šetření nezáleží na tom, zda bude charakteristiky jejich ideálního učitele nosit žena či muž – na druhou stranu velké množství uvedlo, že žáci by při dlouholetém vzdělávání ve feminizovaném prostředí mohli nabýt dojmu, že učitelství je práce vhodná pouze pro ženy. Překvapivé výsledky pak přinesla i mnohonásobně zvolená odpověď, že dětem by ve feminizovaném školním prostředí chyběl mužský element a vzor – což se vylučuje s výše zmíněnými odpověďmi týkající se charakteru a vlastností ideálního učitele. Další problémový jev, který feminizované pozice přinášejí, je již zmíněný rozdíl v platových podmínkách mužů a žen. Zajímavé výsledky přinesly tři otázky týkající se právě gender pay-gap – většina studentů usuzuje, že tyto rozdíly mohou být způsobovány

genderovými stereotypy ve společnosti, nepřijde jim spravedlivé, aby žena pobírala méně než mužští kolegové, ale zároveň téměř třetina odpovídajících staví ženu do pozice matky pečovatelky a muže do role živitele rodiny.

Zároveň feminizace školního prostředí souvisí i s pozicemi ve vzdělávacím systému – většina mužů zastává vyšší pozice, kde jim jsou nabízeny lepší platové podmínky. Opět zde ale hrají roli i genderové stereotypy společnosti, neboť do pozic ředitelů bývají dosazováni ve větším množství případů lépe organizovaní, racionálnější a aktivnější učitelé – dle výzkumů uvedených v teoretické části práce jsou tak viděni především učitelé tělocviku, matematiky, fyziky, informační technologie – z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že to jsou především mužské aprobace.

Co tedy dělat pro to, aby se učitelská profese stala atraktivnější pro obě pohlaví? Prvním krokem by jistě bylo zvýšení prestiže učitelského povolání – i přesto, že studenti usuzují, že většinové zastoupení žen v učitelských sborech nesnižuje úroveň povolání, je jednou z příčin nízkých platů a může mít negativní vliv na budoucí rozhodování se o studiu na pedagogické fakultě. Většina studentů tedy uvedla, že zlepšení platových podmínek by vedlo k zajištění prestiže a celkového vnímání učitelské profese společností. Dalším, velmi často uváděným řešením je vyrovnání platových podmínek žen a mužů učitelů. Vzhledem k tomu, že výše osobního ohodnocení závisí na každém z ředitelů, je důležité, aby nebyli muži-učitelé zvýhodňováni. Dostáváme se tím opět ke společenským předsudkům – pro to, aby mohly být platy žen a mužů vyrovnány, je podstatné změnit mínění o rolích ženy a muže ve společnosti. Pokud bude společnost vnímat muže jako živitele rodiny, který musí mít vyšší plat než žena, nikdy tohoto vyrovnání nemůžeme dosáhnout – stejně tak jako nemůžeme dosáhnout zmírnění feminizovaných pozic. Je třeba, aby nejen ředitelé škol, rozhodující o odměnách svých zaměstnanců, věděli, o těchto předsudcích a uměli s nimi nakládat, ale aby se změnil přístup celé společnosti. Polovina respondentů v dotazníkovém šetření se shodla na tom, že informovanost společnosti o genderových rolích a společenských stereotypch je důležitá a hraje velkou roli – prostřednictvím domácí výchovy a výuky ve školách cílených na toto téma bychom mohli dosáhnout vyrovnaného a spravedlivého postavení obou pohlaví – jak na pracovištích, tak v společnosti jako takové.

SEZNAM ZDROJŮ

1. BENDL, Stanislav. *Feminizace školství a její pedagogické konsekvence*. Pedagogická orientace. 2002, č. 4
2. BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. ISBN 80-244-0248-3.
3. ČERVENKA, J. *Prestiž povolání z pohledu veřejného mínění*, Centrum pro výzkum veřejného mínění, Praha 2005
4. DUDOVÁ, Radka, HAŠKOVÁ, Hana, MAŘÍKOVÁ, Hana. 2010. „Na čí "účet" se v naší společnosti odehrává reprodukce?“ Pp. 400-418 in Hana Maříková, Tomáš Kostecký, Markéta Škodová (eds). *Jaká je naše společnost?* Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-7419-025-4.
5. FÁROVÁ, Nina. 2015. „Muži učitelé v mateřských školách – konstrukce maskulinity ve feminizovaném prostředí.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, Vol. 16, No. 1: 46-56. DOI: <http://dx.doi.org/10.13060/12130028.2015.16.1.166>
6. FÁROVÁ, Nina. 2018. „Muži do škol? Ano! Ale...: Potřeba mužů v primárním vzdělávání.“ *Gender a výzkum / Gender and Research*, Vol. 19, No. 1: 82–104. DOI: <http://dx.doi.org/10.13060/25706578.2018.19.1.406>.
7. FERBER, M.A., RAABE, P.H. *Women in the Czech Republic: Feminism, Czech Style*. *International Journal of Politics, Culture, and Society* 16, 407–430 (2003).
8. HÁJEK, M. *Vývoj vybraných oborů vzdělání z hlediska genderu*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 1997, 56 s. ISBN 80-85950-31-6
9. KŘÍŽKOVÁ, Alena, Marta VOHLÍDALOVÁ, Kristýna POSPÍŠILOVÁ a Hana MAŘÍKOVÁ. *Aktuální rozdíly v odměňování žen a mužů v ČR: hloubková analýza statistik a mezinárodní srovnání*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2017. ISBN 978-80-7421-147-8.
10. KŘÍŽKOVÁ, Alena, Kristýna POSPÍŠILOVÁ, Hana MAŘÍKOVÁ a Romana MARKOVÁ VOLEJNÍČKOVÁ. *Rozdíly v odměňování žen a mužů v ČR: pracoviště, zaměstnání, stejná práce a rozklad faktorů*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2018. ISBN 978-80-7421-162-1.

11. MACHOVCOVÁ, Kateřina, ed. *Ženy na trhu práce: realita a perspektivy: [sborník textů mezinárodního kolektivu autorek k problematice rovného zacházení na trhu práce.* Praha: Gender Studies, 2007. ISBN 978-80-86520-23-0.
12. MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč?* Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 80-7277-295-3.
13. OAKLEYOVÁ, Ann. *Pohlaví, gender a společnost.* Praha: Portál, 2000. 176 s. ISBN 80-7178-403-6
14. PAVLÍK, Petr a Irena SMETÁČKOVÁ. *Analýza odměňování žen a mužů ve školství: jak vzniká odlišnost v platech učitelek a učitelů?.* Praha: Otevřená společnost, 2006. ISBN 80-903331-6-8.s
15. SMETÁČKOVÁ, Irena a Lucie JARKOVSKÁ. *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele.* Praha: Otevřená společnost, 2006. ISBN 80-903331-5-X.
16. SMETÁČKOVÁ, Irena. *Příručka pro genderově citlivé vedení škol.* Praha: Otevřená společnost, 2007. ISBN 978-80-87110-01-0.
17. VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu.* Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903228-3-2.
18. VALDROVÁ, Jana. *Gender a společnost: [vysokoškolská učebnice pro nesociologické směry magisterských a bakalářských studií].* V Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 2006. ISBN 80-7044-808-3.
19. WAGNEROVÁ, Alena. *Žena za socialismu: Československo 1945-1974 a reflexe vývoje před rokem 1989 a po něm.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2017. Gender sondy. ISBN 978-80-7419-252-

Online zdroje

1. CENTRUM PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ, *Názory veřejnosti na roli muže a ženy v rodině – únor 2020.*, [online] 31.3. 2020, [cit. Červenec 2020] Dostupné z: <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ostatni/vztahy-a-zivotni-postoje/5185-nazory-verejnosti-na-rolu-muze-a-zeny-v-rodine>
2. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Zaostřeno na ženy a muže. 2016.* [online] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/3-vzdelani-73ahyrt9w2>

3. FEMINISMUSCZ. *Co je to vůbec feminismus?*, [online] 2.3. 2001, [cit. Červenec 2020], Dostupné z: <http://www.feminismus.cz/cz/clanky/co-je-to-vubec-feminismus>
4. FÓRUM 50 PROCENT, *Markéta Kadlecová: Feminsmus*, [online] [cit. Červenec 2020], Dostupné na: <https://padesatprocent.cz/cz/marketa-kadlecova-feminismus>
5. RESPEKT. *Kluci mají omezenější výběr. Systém je směřuje na učňáky a průmyslovky*. [online] 17.4. 2019, [cit. Červen 2020]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/spolecnost/kluci-maji-omezenejsi-vyber-system-je-smeruje-na-ucnaky-a-prumyslovky>
6. VALDROVÁ.CZ, *Žena, muž a sociální pohlaví* [online] 29.11 2010 [cit. Červenec 2020], Dostupné z: <http://www.valdrova.cz/2010/11/zena-muz-a-socialni-pohlavi/>

PŘÍLOHY

Důvody feminizace českého školství – modelový dotazník

1. Muž/žena
2. Věk:
3. Obor:
4. **Chcete po dokončení studia na PF učit?**
 - A) Ano
 - B) Ne
 - C) Nevím
5. **Co vás nejvíce motivovalo ke zvolení studia na Pedagogické fakultě?**
 - a) práce s dětmi
 - b) finanční stránka profese
 - c) dlouhé letní prázdniny a další výhody spojené s profesí učitele
 - d) baví mě předměty z aprobace, kterou studuji a chtěl/a jsem se jim věnovat i po SŠ
 - e) vzor učitele na ZŠ/SŠ
 - f) nedostal/a jsem se na preferovanou fakultu/školu – PF byla pro mne až druhou možností
 - g) jiný důvod:
6. **Myslíte si, že studium na pedagogické fakultě je méně náročné než na jiných fakultách?**
 - a) Ano
 - b) Ne
7. **Charakterizujte pár slovy vaši představu “ideálního, správného učitele/učitelky”.**
8. **Vidíte Vámi uvedenou charakteristiku jako spíše mužskou, či ženskou?**
 - a) Mužskou
 - b) Ženskou
 - c) Ani mužskou, ani ženskou – charakteristika je společná pro obě pohlaví
9. **Je vám známo, že předškolní a základní vzdělání je feminizováno? (Tzn. téměř naprostá většina vyučujících jsou ženy)**

- a) Ano
- b) Ne

10. Nakolik souhlasíte s následujícím výrokem: “Feminizace mateřského a základního školství je zárukou plnohodnotné výchovy.”

- a) Souhlasím
- b) Částečně souhlasím
- c) Nevím
- d) Částečně nesouhlasím
- e) Nesouhlasím

11. Setkali jste se během své školní docházky s mužem-učitelem?

- A) Ano
- B) Ne

12. Jestliže ano, ve kterém vzdělávacím prostředí Vás poprvé učil muž + jaký předmět Vás učil?

- a) Mš
- b) Zš – 1. Stupeň
- c) Zš – 2. Stupeň
- d) Sš
- e) Vš

+ předmět:

13. Jaký je podle Vás důvod malého zastoupení mužů ve školství?

- a) Finanční ohodnocení
- b) Muži nejsou uzpůsobeni vychovávat malé děti – je to povolání vhodnější pro ženy
- c) Nízký status učitelského povolání
- d) Společenské předsudky mohou odradit muže-učitele vyučovat v MŠ/ZŠ
- e) Malá možnost kariérního růstu
- f) Jiné:

14. Domníváte se, že většinové zastoupení žen vede ke ztrátě prestiže učitelského povolání?

- a) Ano

- b) Ne
- 15. Ochuzuje malý počet mužů-učitelů nějak žáky a studenty? Pokud ano, jak?**
- a) Nemají mužský vzor
 - b) Volnější výchova (paní učitelka je více ochranná)
 - c) Budou si v budoucnu myslet, že učitelství je pouze ženská práce
 - d) Nic jim nechybí
 - e) Jiné:
- 16. Myslíte, že muži jsou nějakým způsobem zvýhodňováni, kvůli jejich malému počtu? (Ať už jako studenti na PF, nebo jako učitelé na školách.)**
- A) Ano
 - B) Ne
 - C) Nevím
- 17. Jste obeznámeni s tzv. Gender pay-gap? (Rozdíly ve finančním odměňování žen a mužů)**
- a) Ano
 - b) Ne
- 18. Jaký je gender pay-gap v českém školství?**
- a) 10% platu
 - b) 20% platu
 - c) Nevím
 - d) Jiné:
- 19. Čím mohou být podle vás tyto rozdíly v platu učitelů a učitelek způsobeny?**
- a) Muži jsou v profesi lepší – mají vyšší osobní ohodnocení
 - b) Muži mají zpravidla více přesčasů či suplovaných hodin
 - c) Muži jsou živitelé rodiny – mají nárok na vyšší platové ohodnocení
 - d) Nedostatek mužů-učitelů na škole
 - e) Jiné:
- 20. Mohou být podle vás tyto rozdíly způsobeny i genderovými stereotypy ve společnosti? (Tzn. Stereotypní představy o roli muže/ženy ve společnosti)**
- a) Ano
 - b) Ne

- c) Nevím
- 21. Domníváte se, že je správné, aby žena pečovala o děti a domácnost, zatímco muž by měl rodinu zajišťovat ekonomicky?**
- A) Ano
B) Ne
C) Nevím
- 22. Je dle vás spravedlivé, aby ženy pobíraly nižší finanční odměnu než jejich mužští kolegové v důsledku běžné péče o děti či ztráty praxe kvůli rodičovské dovolené?**
- A) Ano
B) Ne
C) Nevím
- 23. Domníváte se, že by výuka či různé informační kampaně, týkající se problematiky genderových stereotypů, napomohly zlepšení a vyvážení postavení obou pohlaví jak na pracovišti, tak ve společnosti?**
- A) Ano
B) Ne
C) Nevím
- 24. Napadá vás, jak dosáhnout genderově vyrovnaného školství, aniž by byli muži-učitelé zvýhodňováni? (Vyrovnaného ve složení učitelských sborů, v řídicích pozicích, v platech, v odpovědnostech)**